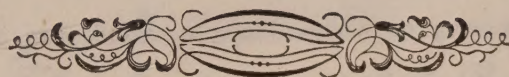

349.372
M741

ALEXANDER
MONALDI

D. IUSTINIANI
IMPERATORIS
INSTITUTIONES

PER
TABULAS SYNOPTICAS
DIGESTAE

ROMAE
EX TYPOGRAPHIA ALEXANDRI MONALDI
MDCCCXLVII.

CAROLO ARMELLINIO

VIRO AMPLISSIMO
ADVOCATO IN CONSISTORIUM PRINCIPIS
SUJONUM ET NORVEGIORUM COMMEANTIIUM
APUD PONT. MAX. PRAEPOSITO

ALEXANDER MONALDI

FELICITATEM

Cum illud consilii coeperim ut tabulas synopticas, quae Imperiales Institutiones spectant, meis typis ederem, statim, cui potissimum illas inscriberem, mihi in mentem subiit. Quod aliis negotium plerumque facit, id mihi facile ac planum visum est. Incunctanter enim insignem tuarum virtutum laudem, praecelara eiga rem publicam merita, optimam, qua polles, dicendi rationem, et nobilissimam, quam peregrinae calles, Themidis artem, qua merito in Romana Curia inter Ceteros princeps haberi soles, ob oculos ita habui ut nil prorsus dubitarem, quin eas Tibi dicarem nuncuparemque. Et sane multiplex insignium magistratum munus, quos ad obundos saepe numero es vocatus, Tui nominis fama longe lateque diffusa, tuorumque consiliorum celebritas domi forisque vehementer expetita rationem suppetunt huiusmodi, ut etiam atque etiam undique justissime commendaris. Jam pluries inter sapientum decurias ad leges, et codices offermandos

adlecto modo qui rerum summa potitur Pius Bonus P. O. M. ea
qua nitet sapientia Tibi, alteri adscribens, Municipales pro Urbe,
quibus carebat, constitutiones primum nunc conficiendas demandavit.
Tis vero quae laudari cum Matheseos, Physicae, bonarumque artium
studia adjunxeris, nil mirum illustriores Urbis ceterasque scientiarum,
et litterarum Academias Te suos inter socios adsciscere voluisse.

Præterea quae tuam stirpem respiciunt: neminem enim latet illum
sacris praesulibus, virisque magnis muneribus functis offulsisse. Tam
vero cum tantus sis, ne dedigneris si ausus sim hasce tabulas Tibi
nuncupare. Velim igitur lubens illas accipias, meumque laborem in
bonum adolescentium, quos colis et ad publica munia felici successu
educasti, et educa, peractum uti argumentum mei erga Te obsequii,
et devotionis teneas habeasque. Vale.

D. IUSTINIANI

IMPERATORIS

INSTITUTIONES

PER

TABULAS SYNOPTICAS

DIGESTAE

INSTITUTIONUM IURIS CIVILIS

PROOEMIUM

*I*us civile romanorum, quod propter eximiam, quae in ipso conspicitur, aequitatem, honestatemque naturae, a cultioribus gentibus receptum est, tradituri; sicuti non uno, eodemque tempore, neque ab uno tantum legislatore, sed variis temporibus, et a legislatoribus diversis excogitatum, et inventum fuit, multasque habuit vicissitudines, donec sub imperatore Iustiniano ad eum tandem gradum, in quo nunc illud habemus, pervenit; ideo nonnullas primum eiusdem iuris collectiones, et praecipue iustinianearum, quibus in praxi utimur, breviter indicandas censemus.

Iustinianus ab avunculo suo Iustino adoptatus imperique consors adscriptus fuit anno Christi 527 kalendis aprilis, ex quibus annos imperii Iustiniani incipere animadvertendum est. Cum vero maiestatem imperatoriam, non solum armis decorandam, sed etiam legibus oportere esse armandam censeret, tum strenuorum virorum opera quamplurima bella confecit, tum de iure colligendo, emendandoque cogitavit.

Erat autem ante ipsum Iustinianum adeo diffusa romana iurisprudentia, ut confusionem potius, quam utilitatem hominibus attulisset: postquam enim, exactis regibus, per tres legatos, ut fertur, a romanis in Graeciam missos, leges multarum civitatum Romam allatae fuere, atque ex hoc iure peregrino Romam advecto non solum, sed etiam ex patris moribus, regisque legibus a decemviris anno urbis fere 303 decem tabulae legum compositae fuerunt, et ad eas duae aliae tabulae sequenti anno a novis decemviris adiectae; iurisconsulti coeperunt non solum fori disputatione, et editis responsis, sed etiam conscriptis libris ita iurisprudentiam augere, ut duo pene millia iuris consultorum conscripta volumina Justiniani tempore reperirentur.

Extabant quoque, ut cetera praetermittam, tres codices, videlicet gregorianus, hermogenianus, et theodosianus, in quibus constitutiones multorum imperatorum continebantur; in primo nempe ab Hadriano ad Diocletianum, et Maximianum; in secundo a Diocletiano, et Maximiano ad Constantinum; in tertio a Constantino Magno ad Theodosium.

Iustinianus itaque ius romanum in meliorem formam redigere, et nova quoque iura populis dare cogitans, primo imperii sui anno, mense undecimo, nempe idibus februar., mandavit Tribonianum, aliisque consiliariis viris sapientibus, et iurisperitis, ut ex tribus memoratis codicibus, atque ex aliis constitutionibus novellis aliorum imperatorum usque ad suam aetatem, quibusdam selectis, unum tantum codicem componerent, et de suo nomine iustinianum codicem appellavit.

Quarto imperii anno quinquaginta decisiones initium habuere, quae omnes sequentibus annis absolutae fuerunt.

Eo ipso anno quarto idem Iustinianus Triboniano commisit, ut delectis aliis iurisperitis, meliora ex veterum iurisconsultorum libris, quorum ut supra diximus, duo pene millia extabant, exciperent; atque in libros quinquaginta totum ius digererent. Et revera hoc desperatum opus, anno imperii septimo eiusdem Iustiniani a decem, et septem viris fuit absolutum, et digesta, seu pandectae appellatum.

Sed ne tironum mens tanta rerum congerie obrueretur, ipsi Triboniano, nec non Dorotheo, et Theophilo mandavit, ut institutiones componerent, quae sunt legalis, seu totius legitimae scientiae prima elementa.

Anno autem imperii octavo, cum deessent multa in prima codicis editione, quinque viris commisit, ut quinquaginta decisiones, aliasque novas ipsius Iustiniani constitutiones in codicem conicerent, eisque facultatem dedit emendandi, et superflua resecandi. Quibus omnibus ex Iustiniani sententia confectis, idem priorem codicem abrogavit, et codicem repetitae praelectionis, idest secundae editionis, in duodecim libros divisum, edidit, confirmavitque.

Alias deinde edidit imperator constitutiones novellas diversis temporibus, quae seorsim coniunctae fuerunt, et novellae dicuntur. Quod vero nunc habemus volumen, quo novellae continentur, authenticum, certae videlicet fidei, seu liber authenticorum dicebatur iam Irnerii aetate, hoc est saeculo duodecimo, et novellae ipsae authenticae nuncupatae sunt.

Ex novellis desumptae sunt authenticae, idest summaria quaedam novellarum, et codici adiecta post leges illas, quibus abrogant, vel quas adiectione, vel detractioe mutant; atque haec in codicem iustinianum inserta fuerunt partim, ut videtur, saeculo sexto, partim ab Irnerio, aliisque interpretibus saeculi duodecimi, et decimiterti.

Quoniam vero lex posterior derogat priori, quando scilicet eae leges inter se contrariae sunt; ideoque praeterquamquod codicis gregoriani, et hermogeniani, quae etiam nunc extant fragmenta; imo ipse theodosianus codex, eoque posteriores ante ipsum Iustinianum novellae constitutiones, quae in iustiniano codice non habentur, nulla in foro pollent auctoritate; Iustiniani novellae ceteris omnibus iustinianis libris, quatenus eisdem adversantur, derogant; eademque ratione posteriores novellae iis derogant, quae priores tempore sunt: itidem codex derogat institutionibus, et pandectis; institutiones autem, et pandectae, seu digesta valere ex eodem die coeperunt: ideo dum aliquando inter se pugnant, non tempus, quo compositae, vel editae sunt, sed materia, quam continent, et Iustiniani finis est inspiciendus.

In quatuor autem libros institutiones dividuntur. In primo tractatur de personis. In secundo, tertio, et parte quarti de rebus. In altera parte de actionibus.

SYNOPSIS

OMNIUM TITULORUM, QUI IN QUATUOR INSTITUTIONUM
CIVILIU LIBRIS CONTINENTUR

PROOEMIUM

Collectiones	Ante Iustinianum	Duodecim tabulae, incendio deperditae, ac deinde restitutae, iterum perierunt, quibusdam tantum fragmentis superstitibus.
		Codex gregorianus continens constitutiones imperatorum ab Hadriano ad Diocletianum, et Maximianum.
		Codex hermogenianus, continens constitutiones Diocletiani, et Maximiani, aliorumque successorum.
		Codex theodosianus, continens constitutiones a Constantino magno ad Theodosium.
	Iustinianaeae	Codex iustinianeus, continens diversas imperatorum constitutiones usque ad Iustinianum.
		Pandectae, seu digesta, continentia meliora ex antiquorum prudentum libris.
		Institutiones, sive totius legitimae scientiae prima elementa.
		Codex repetitae praelectionis, qui, abrogato primo, prodiit.
		Liber novellarum, sive authenticarum.

LIBER PRIMUS

TITULUS I.

DE IUSTITIA, ET IURE

FINIS, Iustitia, videlicet: Constans, et perpetua voluntas ius suum cuique tribuendi; quae dividitur in		{Distributivam, et Commutativam.	
		DEFINITIO, Ars boni, et aequi.	
Iurisprudentiae (quae definitur: Divinarum, humanarumque rerum notitia, iusti, atque iniusti scientia.)		APPELLATIO duplex; videlicet, vel est Ius	{Constituens, scilicet lex quae iubet. Constitutum, scilicet id quod leges iubent.
	OBJECTUM, Ius, cuius	PRAECEPTA sunt	{Honeste vivere. Alterum non laedere. Ius suum cuique tribuere.
		DIVISIO est in	{Publicum, quod Statum Reipublicae spectat. Privatum, quod singulorum utilitatem respicit.

TITULUS II.

DE IURE NATURALI, GENTIUM, ET CIVILI

NATURALE, quod Natura omnia animalia docuit.			
GENTIUM, quod omni humano generi est commune, et hoc duplex:		{Primarium Secundarium	
Ius privatum triplex.		SCRIPTUM: Sextuplex	{Lex, Plebicita, Senatus consulta, Principum placita, nempe Magistratum, sive Praetorum edicta, Responsa Prudentum.
	CIVILE, quod quisque populus sibi constituit, vel quaeque civitas sibi proprium facit, duplex:		{Rescripta, Decreta, Edicta.
		NON SCRIPTUM, quod usu diuturno comprobatum est, et CONSUETUDO appellatur;	{Rationabilitas Consensus liber, et voluntarius utentium, et eius saltem tacitus, qui legem condere potest Frequentia, ut uniformitas actuum. Diuturnitas temporis.
			{ad quam inducendam quatuor requiruntur: quae triplex est, nempe {vel secundum Ius, vel praeter Ius, vel contra Ius.

TITULUS III.

DE IURE PERSONARUM

Homines dividuntur in	LIBEROS, qui arbitrio suo vivunt, et sunt { vel Ingenui, vel Libertini.	
	Nascuntur, qui nempe ex ancillis nostris procreantur, et proprio nomine VERNAE dicuntur.	
SERVOS, qui dominio alterius subiecti, vel	Fiunt	Iure Gentium uno modo, nempe ii, qui in bello iusto capti sunt.
		Iure Civili { damnatione, distractione, revocatione.

TITULUS IV.

DE INGENUIS

INGENUI vel	Sunt a nativitate, qui nempe statim, ut nati sunt, liberi sunt; ad quem effectum sufficit, ut nascantur ex matre libera, aut libertina, { vel conceptionis, vel gestationis, vel partus } tempore.	
	Fiunt	{ per natalium restitutionem, per Ius aureorum annulorum.

TITULUS V.

DE LIBERTINIS.

LIBERTINI	Definiuntur, qui ex iusta servitute manumissi sunt.			
	Constituuntur	Per præcedentem iustam servitutum.	DEFINITIO; nempe, quod sit de manu missio, seu datio libertatis.	
				MODI ILLAM FACIENDI; alii nempe solemnes, alii minus solemnes.
		Per subsequentem manumissionem, de qua indicantur	EFFECTUS duo	1. Quod ex constitutione Iustiniani omnes liberi unius sunt generis, ac conditionis, nempe cives romani.
				2. Ius patronatus; quod est Ius, quod quis ex manumissione servi in personam, et bona manumissi consequitur.

TITULUS VI.

QUI, ET EX QUIBUS CAUSSIS MANUMITTERE NON POSSUNT.

Duobus casibus prohibentur DOMINI manumittere	1. Si in fraudem creditorum id faciant, ita ut duo concurrant	{ Animus fraudandi, Eventus damni.	{ Verum hoc etiam casu Lex AELIA permittit unicum servum per testamentum liberum, et heredem necessarium facere.
	2. Si minores sint viginti annis	{ Olim ex LEGE SENTIA, nisi caussa manumissionis probata. Hodie vero ex Iure novissimo Iustinianus in testamento manumittere permisit omnibus illis, qui in ea sunt ætate, qua testamentum condere possunt.	

TITULUS VII.

DE LEGE FUSIA CANINIA TOLLENDÆ.

Hæc Lex	In primo capite præcribat certum numerum servorum; qui testamento manumitti poterant.
	In secundo capite iubebat, ut nominatim servi manumitterentur.
	Abrogata fuit a Iustiniano, secundo capite tantum retento, additaque declaratione, quod si incerto servo, quem postea eventus demonstrare posset, libertas relicta esset, ea omnino valeret.

TITULUS VIII. ET IX.

DE HIS, QUI SUI, ET ALIENI IURIS SUNT, ET DE PATRIA POTESTATE

SUI IURIS, de quibus Titolo XIII. DE TUTELIS.			
Quaedam Personae sunt	ALIENI IURIS, ut	Servi in DOMINIORUM potestate, cuius effectus sunt	{ Ius coercendi, { Olim severissimum, { Postea mitigatum. Ius acquirendi, de quo plenius Libro Secundo, Titolo IX.
		FILII FAMILIAS in potestate Parentum	{ SIMPLICITER, et IN GENERE, et tunc definitur: PARENTUM POTESTAS IN LIBEROS, eaque est Iuris naturalis, hoc est Iuris Gentium primaevi, et competit tam Patri quam Matri. IN SPECIE, scilicet secundum leges, et mores Romanorum, et tunc est Iuris Civilis mixti, quo sensu hic accipitur, et definiri potest: CIVILIS QUAEDAM POTESTAS PARENTI MASCULO ANTIQVIORI CONCESSA IN LIBEROS, SIVE MASCULOS, SIVE FOEMINAS, et hæc Ius coercendi { Olim severissimum, { Nunc mitigatum. Ius acquirendi, de quo Libro secundo Titolo IX.
		Quae potestas considerari potest	{ Conceditur soli Parenti masculo, ac per masculos ascendenti, in potestate non existenti. Acquiritur tribus modis { Iustis Nuptiis, { Legitimatione, { Adoptione
		Cuius potestatis effectus sunt	

TITULUS X.

DE NUPTIIS.

Nuptiae, sive Matrimonium est, VIRI, ET MULIERIS CONIUNCTIO INDIVIDUAM VITAE CONSUETUDINEM CONTINENS. Coniunctionem intelligimus animorum potius, quam corporum; nuptias enim non concubitus, sed consensus facit. Dicitur singulari numero, VIRI ET MULIERIS, CONIUNCTIO, ad excludendam polygamiam, ne quis plures uxores, ne una plures maritos eodem tempore habeat. Dicimus, VITAE CONSUETUDINEM CONTINENS, nempe domesticam, et assiduam cohabitationem, et conversationem: INDIVIDUAM addimus, tum ob commune, et arctissimum vinculum, quod constante matrimonio adhuc indivisum manet, tum quia eo animo, et voto matrimonium contrahitur, ut nunquam dirimatur; quamvis enim ius civile divortia interdum admittat, divortium tamen contra animi destinationem, et ex accidenti contingit; individuum multo etiam magis iure canonico dicere possumus, quoniam illud rarissime dissolvi matrimonium permittit, quemadmodum docent iuris canonici interpretes, qui in hac materia consulendi sunt, cum matrimonium sit sacramentum novae legis a Christo Domino institutum.

Nuptias SPONSALIA praecedunt, quae sunt, MENTIO, ET REPROMISSIO FUTURARUM NUPTIARUM.

Iustae autem sunt nuptiae, quae secundum praecepta iuris contrahuntur, ideoque de iustis nuptiis duo haec praesertim sunt examinanda; primo, requisita ad eas contrahendas; secundo, poenae adversus contrahentes iniustas nuptias.

Itaque ad iustas nuptias contrahendas quatuor haec requiruntur; primo, CIVITAS: secundo, PUBERTAS; tertio, CONSENSUS; quarto, UT IMPEDIMENTA ABSINT; quae impedimenta, licet iuxta sacrorum canonum sanctiones multa sint, et haec vel impedientia, vel dirimentia matrimonium; attamen de illis solum tractabimus, de quibus ius civile loquitur, nempe de impedimentis provenientibus a COGNATIONE, ab AFFINITATE, a PUBLICA HONESTATE, et quoad huiusmodi impedimenta ostendemus ea, in quibus canonicum ius a civili dissentit.

Exigitur ergo primo, ut contrahentes sint cives romani, quorum numero Antoninus Caracalla haberi voluit omnes, qui in orbe romano degunt; igitur cum servis nuptiae non contrahuntur, sed contubernium, et coniuges dicuntur contubernales; iure autem canonico civitas non requiritur.

Secundo oportet, ut contrahentes sint puberes. Pubertas iure civili consideratur in foeminis ab anno duodecimo, in masculis ab anno decimoquarto completo. Ius canonicum pubertatem ex annorum numero iure civili definitam non improbat; sed interdum ex eodem iure canonico, matrimonium ante illud tempus

contractum substinetur, si nempe malitia suppleat aetatem, quod ex habitu corporis designatur, praesertim si idonea actus intelligentia accedat; id tamen procedit potius ne matrimonium ita contractum irritetur, quam ut ante aetatem a legibus definitam permittendum sit.

Tertio requiritur consensus tum contrahentium, tum eorum, qui in potestate habent contrahentes. Consensus contrahentium ab utroque iure requiritur; primo, MUTUUS; secundo, CERTUS, scilicet non erroneus, nam error personae, error conditionis servilis, error circa qualitatem essentialem irritum facit matrimonium; tertio, LIBER A VI, METUQUE IN CONSTANTEM VIRUM CADENTE, AD EXTORQUENDUM MATRIMONIUM INIUSTE ILATO; quarto, IN TEMPUS PRAESENS COLLATUS; quinto, VERBIS, AUT SIGNIS DECLARANDUS et quidem iure canonico coram parocho, et duobus testibus. Cum ergo furiosi, et mentecapti consensum praestare nequeant, nuptias idcirco prohibentur contrahere, sed contractas furor non tollit.

Consensus eorum, qui in potestate habent contrahentes, regulariter ex iure civili, ut iustae sint nuptiae, est necessarius: at si consensus parentis utpote furiosi haberi nequeat, quaesitum fuit, an nuptiae possint legitime contrahi; et quoad filiam iuris auctores id concedebant, de filio variabant; sed Iustinianus decisione sua statuit, ut tam filius, quam filia furiosi possint et sine patris interventu legitimis contrahere nuptias; dummodo curator furiosi dotem, et donationem ante nuptias praestet quam magistratus, vel episcopi locorum aestimant in praesentia curatoris ipsius furiosi, et nobilium ex familia. Iure autem canonico parentum consensus ad honestatem requiritur, non ad validitatem matrimonii.

Quod autem quarto loco requiri diximus nunc expendamus, ac primo de cognatione disserendum est, quae triplex est, NATURALIS, CIVILIS, seu LEGALIS, et SPIRITUALIS.

Cognatio naturalis definitur, VINCULUM, seu PROPINQUITAS PERSONARUM PER SANGUINEM AB EADEM PERSONA DESCENDENTIUM. Est autem cognatio naturalis nomen generale, quo continetur AGNATIO ET COGNATIO in specie. Agnatio est necessitudo, quae nobis est cum eis, qui sunt ex eadem familia. Agnati sunt, qui per virilis sexus personas cognatione iuncti sunt, eiusdemque familiae, et cognominis sunt, easdemque imagines, eademque insignia habent. Cognatio in specie est propinquitas eorum, qui dumtaxat per foeminas coniuncti sunt.

Cognati in genere sumpti distinguuntur inter se per lineas, et gradus; quod ut intelligatur, sciendum

est, iurisconsultos veteres depinxisse graduum stemmata, quae vulgo ab interpretibus ARBORES dicuntur. Est autem STEMMA, sive ARBOR COGNATIONIS, delineata descriptio, et dispositio graduum cognationis. Tria potissimum considerantur in Arbore, STIPES, GRADUS, LINEA. Stipes est persona, a qua descendunt omnes illi, de quorum cognatione quaeritur. Gradus ita dictus a similitudine scalarum, locorumve proclivium, est transitus de proximo cognato in proximum cognatum, sive distantia unius cognati ab alio; gradus denique est generatio. Linea est series, seu collectio personarum ad eodem stipite descendantium, continens gradus, et distinguens cognationes. Itaque arbor cognationis in duas potissimum lineas dividi solet, scilicet, IN LINEAM RECTAM, ET IN TRANSVERSAM, seu COLLATERALEM.

In recta linea continentur ii, qui vel nos genuerunt, vel a nobis geniti sunt; ideo rursus recta dividitur in SUPERIOREM, seu ASCENDENTALEM, et in INFERIOREM, seu DESCENDENTALEM. In recta superiori sunt omnes ascendentes, videlicet, pater, mater, avus, avia, proavus, abavus, atavus, tritavus, ceterique maiores. In recta inferiori sunt descendentes, ut filius, filia, nepos, neptis, pronepos, abnepos, atnepos, trinepos, ceterique posteriores, sive posterii, sive minores.

Transversa autem linea eos comprehendit, qui ex latere sunt coniuncti, et qui neque nos genuerunt, neque a nobis geniti sunt, sed omnes ab eodem stipite, seu communi principio proveniunt: et quoniam ex transverso, sive a latere sunt, idcirco transversales, sive collaterales vocari solent. Horum alii per masculos nobis iunguntur, et appellantur agnati, alii per foeminas, et cognati in specie dicuntur; per masculos ex. gr. Fratres germanus, et consanguineus, eorumque filii, nepotes etc., soror germana, et consanguinea, patruus, scilicet frater patris, eiusque filii, qui patruus dicuntur, amita, scilicet soror patris, patruus magnus, id est avi paterni mei frater amita magna, id est avi mei paterni soror etc. Per foeminas nobis iunguntur ex. gr. Frater uterinus, soror uterina, avunculus, qui est frater matris, matertera eiusdem matris soror, avunculus magnus, id est aviae frater, matertera magna; id est aviae soror etc.

Rursus collateralium quidam sunt invicem parentum, et liberorum loco, veluti patruus, amita, avunculus, matertera, avunculus magnus, matertera magna etc. sunt loco parentum; qui vero illis respondent sunt eisdem liberorum loco. Quidam vero non sunt invicem parentum, et liberorum loco, veluti frater, et soror, patruus, consobrini, sobriini.

Haec transversa linea, vel aequalis est, cum scilicet collaterales, de quorum cognatione quaeritur, pari gradu a stipite distant, ut fratres, consobrini etc., vel inaequalis, cum alter a stipite proximior, alter remotior est, ut patruus, et fratris filius, filia; avunculus, et sororis filius, filia.

Quibus ita perspectis, iam est de graduum denominatione dicendum. In linea recta haec regula, tum a iure civili, tum canonico servatur; tot sunt gradus, quot personae stipite dempto; nam generatio quaelibet gradum facit; ideo pater, et filius in primo gradu sunt, avus, et nepos duobus gradibus inter se distant, et sic deinceps.

In transversa discrepat ius canonicum a iure civili; iure enim civili tot sunt gradus, quot personae, ab utroque latere stipite dempto; nempe ab una ex iis personis, de quarum cognatione quaeritur, ad proximum commune stipitem ascenditur, et deinde ab eodem stipite ad aliam personam descenditur de qua ex transverso quaeritur. Itaque ipsae tot distant gradibus inter se, quot personae in hoc veluti itinere faciendi reperiuntur, stipite dempto. Duo igitur fratres in secundo cognationis gradu sunt; duo patruus in quarto, quemadmodum per annexum diagramma oculis, animoque subicitur.

TITUS	
LUCIUS	MAEVIUS
SEMPRONIUS	TERENTIA
SEIUS	IULIA

TITUS pater est; LUCIUS, et MAEVIUS fratres ex eodem patre geniti; SEMPRONIUS, et TERENTIA patruus; SEIUS, et IULIA sobriini sunt inter se.

Iure autem canonico in hac linea transversa tot sunt gradus, quot personae, ab uno tantum latere stipite dempto; nempe ius canonicum ascendit quidem usque ad stipitem, sed non descendit, et quoto gradu quis a stipite distat in uno latere, eodem gradu distat a persona alterius lateris; quod si latera sint inaequalia, illae dumtaxat personae sunt enumerandae, quae in longiore sunt latere; ita duo fratres in primo sunt gradu, patruus in secundo.

Pergamus vero, et de nuptiarum prohibitione ob naturalem cognationem loquamur. In linea recta nuptiae utroque iure prohibentur in infinitum. In transversa linea vero, iure civili prohibentur usque ad tertium gradum inclusive; inter eos autem, qui parentum, vel liberorum loco sunt, in infinitum vetantur. Iure autem canonico in transversa linea prohibentur usque ad quartum (1) gradum inclusive, computatione graduum iuxta ius canonicum facta.

Cognatio legalis, seu civilis, EST PROPINQUITAS PERSONARUM EX ADOPTIONE PROVENIENS; nempe ex electione, et assumptione liberi hominis in filium, vel nepotem.

Contrahitur cognatio haec, et nuptias impedit: primo in linea recta, inter parentes, et liberos in infinitum, ex. gr. inter adoptatum, et adoptantem, adoptatque descendentes, qui in potestate adoptati erant adoptionis tempore; etiamsi per emancipationem ado-

(1) V. Guadagni in adn. ad § 22. n. 11. Inst. hoc tit.

ptio dissoluta sit. Secundo, in linea transversa inter adoptatum, et liberos naturales adoptantis, manente adoptione, vel naturali filio in potestate, non item adoptione per emancipationem soluta, vel naturali filio emancipato; ideo, si quis generum adoptare velit, debet antea filiam suam emancipare; et si quis velit nurum adoptare, debet antea filium suum emancipare. Praeterea in linea transversa cognatio civilis contrahitur, et impedit nuptias cum iis, qui parentum loco habentur, cuiusmodi sunt patruus magnus, et amita magna, idque manente solum adoptione.

De cognatione civili tres potissimum regulae animadvertendae sunt, quarum una est; quibus is, qui adoptatur agnatus fit, iis etiam fit cognatus. Altera; quibus is, qui adoptatur agnatus non fit, iis neque cognatus est; adoptio enim non adfert ius sanguinis, idest ius cognationis, quod naturale est, adeoque neque cognationem in specie, sed ius agnationis tantum, quod est civile; et per hanc cognationem quoque, quatenus cognatio nomen est generis. Tertia regula est; per adoptionem non acquiritur adfinitas. At primo, quamvis uxor adoptantis adoptato non sit mater, non sit cognata, non sit adfinitas, seu noverca, tamen prohibentur nuptiae inter adoptatum, et adoptantis uxorem, et quidem dissoluta adoptione, quia novercae locum, et imaginem quandam matris habuit, ac vicissim inter adoptantem, et uxorem adoptati etiam soluta adoptione, quia etsi nurus ei proprie non fuerit, attamen fuit quasi nurus, atque ideo etiam quasi filia. Secundo, quamvis mater adoptantis adoptato non sit avia, non sit cognata, non sit adfinitas, tamen reverentiae causa, cum quasi avia sit, inter eam, et adoptatum nuptiae prohibentur, et quidem etiam dissoluta adoptione, ut nonnulli censent. Tertio, etsi matertera adoptantis adoptato non sit cognata, nec adfinitas, tamen inter eam, et adoptatum, cum adoptanti eadem sit matris loco, nuptiae prohibentur, secus adoptione soluta.

Cognatio spiritualis, EST PROPINQUITAS PERSONARUM, SEU COGNATIO EX BAPTISMO, VEL CONFIRMATIONE PROVENIENS; et contrahitur inter baptizantem, et baptizatum, eiusque patrem, et matrem; inter patrimum, et baptizatum, eiusque patrem, et matrem; idemque est in Sacramento confirmationis.

Adfinitas definiri ex iure civili potest, NECESSITUDO QUAE CONTRAHITUR EX IUSTIS NUPTIIS INTER CONIUGEM ET CONIUGIS ALTERIUS COGNATOS. Iure canonico etiam ex illegitima coniunctione oritur adfinitas. Adfines ex eo dicti sunt, quod duo cognationis diversae per nuptias copulantur, et altera ad alterius fines accedit: ipsi autem cognati uxoris, ac viri non sunt adfines inter se, idcirco ex. gr. duo fratres, duas sorores ducere non prohibentur.

Gratus adfinitatis proprie nulli sunt; est tamen series, et ordo quidam adfinium ad instar graduum cognationis, ideoque per abusionem gradus adfinitatis

dicuntur. Itaque habet ipsa duas rectas lineas, et praeterea ordinem quemdam ex latere venientium, idest lineam transversam.

In prima linea recta continentur sursum versus loco parentum socer, socrus, prosocer, qui et socer magnus dicitur, prosocrus, quae et socrus magna dicitur, absocer, absocrus, atsocer, atsocrus, trisocer, trisocrus. Deorsum versus liberorum loco gener, et nurus, progener, pronurus, abgener, abnurus, atgener, atnurus, trigener, trinurus.

In altera linea continentur sursum versus parentum loco vitricus, idest matris secundus maritus, noverca, idest patris secunda, vel tertia uxor; avi uxor, aviae vir ex alio matrimonio, proavi uxor, proavia vir, et sic deinceps. Deorsum versus liberorum loco privignus, privigna, idest coniugis filius, filia ex alio matrimonio; coniugis nepos, neptis, idest privigni, et privignae filius, filia; coniugis pronepos, proneptis, et sic deinceps.

In transversa linea praeter ceteros recensentur levir, idest frater mariti; glos, idest soror uxoris, vel mariti; fratria, idest uxor fratris; sororius, idest maritus sororis.

His ergo descriptis, haec regula traditur: quo gradu aliquis est cognatus marito, eodem gradu adfinitas est eiusdem uxori; et e contra, quo gradu quis uxori cognatus est, eodem gradu adfinitas fit eiusdem marito.

In utraque linea recta adfinitatis nuptiae prohibentur in infinitum, quae sola prohibitio inter adfines quondam apud romanos obtinebat; deinde vero in linea transversa ex imperatoris Constantini, aliorumque posteriorum imperatorum constitutionibus, levir non potest ducere fratram, sororius non potest ducere glorem, scilicet sororem uxoris.

Iure autem canonico in linea recta; adfinitas, quae ex licita coniunctione provenit, matrimonium dirimit in infinitum: in transversa; inter collaterales nempe usque ad quartum gradum inclusive, computatione iuxta ius canonicum facta: quae vero provenit ex illicita coniunctione, matrimonium dirimit usque ad secundum gradum inclusive.

Denique impedimentum abesse debet publicae honestatis, quidam enim publicae honestatis ratione prohibentur nuptias contrahere. Hinc primo, pater ducere non potest sponsam filii, quamvis matrimonio postea non contracto, nurus non evaserit; secundo, nec filius sponsam patris ducere potest, licet noverca non sit. Iure canonico propter iustitiam publicae honestatis impeditur, ac dirimitur matrimonium, quod impedimentum dicitur IUSTITIAE PUBLICAE HONESTATIS; et oritur primo, ex sponsalibus de futuro puris, non ex conditionalibus, nisi iam extiterit conditio, et olim quidem oriebatur ex sponsalibus etiam invalide contractis dummodo non essent nulla ex defectu consensus, et ad quartum gradum extendebatur, sed ex Concilii Tridentini sess. 24, cap. 3. DE REFORMATIONE MATRI-

MONII, oritur, ubi sponsalia valida fuerint, nec primum gradum excedit; quare sponsalibus solutis, sponsus cum sponsae consanguineis in primo gradu nuptias contrahere prohibetur; idemque dicendum de sponsa cum sponsi consanguineis. Secundo, oritur ex sponsalibus de praesenti, hoc est ex matrimonio rato et non consummato et postea dissoluto; atque hoc impedimentum ex matrimonio rato, ut olim, ita et hodie extenditur usque ad quartum gradum inclusive. Ad honestatis rationem referri quoque potest prohibitio inter eos, inter quos non ratione cognationis, nec adfinitatis, sed alia ratione prohibitas esse nuptias superius innuimus.

Superest, ut de iniustarum nuptiarum poenis loquamur. Primo, nuptiae contra ius naturae, seu gentium primaevum, quae incestae, nefariae, et detestatae dicuntur, et etiam contra ius dumtaxat civile contractae, quae et ipsae incestae interdum dicuntur, et inutiles appellantur, ipso iure nullae sunt, ita ut contra-hentes iniustas nuptias viri, et uxoris appellationem non consequantur, neque dos intelligatur et ex huiusmodi coniunctione nati, illegitimi sunt, neque proinde sub patria potestate. Secundo, dos, et donatio propter nuptias fisco vindicantur; praeterea in contractis contra ius naturae, seu gentium nuptiis, si non extant filii ex prioribus iustis nuptiis, confestim bona omnia in fiscum rediguntur, sed si extant liberi ex iustis nuptiis, paternam mox illi accipient hereditatem suae potestatis facti; alere autem debent parentes. Quarto, dignitate, quam habebant spoliantur. Quinto, deportantur, ac si viles personae fuerint etiam fustigantur. De poenis autem a iure canonico constitutis, fuse, lateque agunt iuris canonici interpretes.

DE LEGITIMATIONE.

Hactenus de primo constituendae patriae potestatis modo dictum est; alter vero, de quo dicturi sumus, est legitimatio, quae definitur: **NATURALIS FILII TRANSLATIO IN PATRIAM POTESTATEM**. Filius naturalis appellatur qui ex concubina natus est; concubina a romani iuris auctoribus dicitur, quae domi retinetur absque ullo ritu suscepta, ac propemodum uxoris loco.

Tres autem legitimandi modi recensentur. Primus per subsequens matrimonium. Secundus per oblationem curiae. Tertius per rescriptum principis.

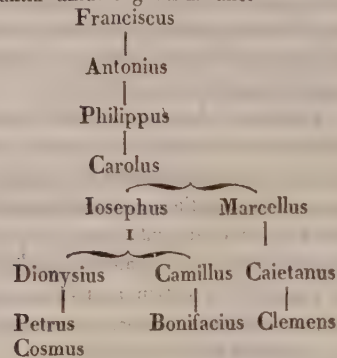
Primus est cum pater concubinam, ex qua liberos naturales habet, uxorem ducit; sed primo requiritur, ut nullâ lege interdictum sit patri cum ea matrimonium contrahere: et in hoc animadvertendum est, quod, ut per subsequens matrimonium legitimentur filii, requiritur, ut duobus temporibus valide matrimonium contrahi potuerit, nempe conceptionis, aut partus (ac sufficit, ut quidam tenent, vel tempore conceptionis, vel tempore partus matrimonium inter ipsos non fuisse prohibitum) et praeterea tempore contracti matrimonii. Secundo requiritur, ut matrimonium sequatur. Effectus

huiusce legitimationis est, ut legitimi per subsequens matrimonium habeantur pro veris et iustis liberis, plenumque ius consequantur, idest, non solum redigantur in potestatem patris, sed etiam omnibus patris agnatis agnascantur.

Secundo, quando vel ipse naturalis filius offerebat se, vel a patre offerebatur curiae civitatis, ex qua pater erat oriundus, qui non confestim decurio fiebat, sed curialis; ita quoque legitima fiebat filia, quae curiali nuberet; hoc autem modo filius naturalis efficiebatur legitimus, sed solum ipsi genitori, non autem patris ascendentibus, aut descendentibus, aut ex latere agnatis.

Tertius est modus per rescriptum principis, per quod legitimantur naturales liberi, vel ad supplicationem patris, qui primo legitimam non habet prolem, et secundo concubinam non potest ducere uxorem; vel ad supplicationem, filii qui tum ostendat, testamentum patris legitimos filios non habentis, in quo scripserit velle sibi eum legitimum esse filium et successorem, et desiderare se, ut princeps hoc beneficium filio impertiatur; tum heres existat in quantum pater eum scripserit, adeoque patris voluntatem amplectatur. Ita legitimatos quidam existimant succedere non solum parentibus, verum etiam omnibus agnatis; alii vero putant legitimatos per rescriptum principis non agnasci agnatis, nisi in ipsa legitimatione agnati fuerint vocati.

Cognati in genere sumpti, distinguuntur inter se per lineas, et gradus; quod ut intelligatur, sciendum est, iurisconsultos dipinxisse graduum stemmata, quae vulgo ab interpretibus **ARBORES** dicuntur. In arbore igitur cognationis, quae nihil aliud est, nisi delineata descriptio, et dispositio graduum cognationis, tria potissimum considerantur, nempe stipes, linea, gradus. Stipes est persona, a qua descendunt omnes illi, de quorum cognatione quaeritur. Linea est series, seu collectio personarum ab eodem stipite descendentium, continens gradus, et distinguens cognationes. Gradus est transitus de proximo cognato in proximum cognatum, sive distantia unius cognati ab alio.

Legitimantur filii naturales tantum tribus modis.
 I. Per oblationem curiae
 II. Per rescriptum principis
 III. Per subsequens matrimonium.

TITULUS X.

DE NUPTIIS.

ET TITULUS VI. LIB. III.

DE GRADIBUS COGNATIONUM.

Triplex perficit conditio scilicet	Naturalis, quae	Ut contrahentes sint cives romani, quae tamen civitas a iure canonico non requiritur.
		Ut contrahentes sint puberes.
		Ut adsit consensus, non solum contrahentium, qui ab utroque iure requiritur ad validitatem matrimonii, sed etiam parentum, in quorum potestate sunt contrahentes, et hic de iure canonico ad honestatem, non ad validitatem matrimonii requiritur.
Cognationis	Civilis quae	Definitur: PROPINQUITAS, SEU VINCULUM PERSONARUM PER SANGUINEM AB EADEM PERSONA DESCENDENTIUM: SUB QUA CONTINETUR.
		Agnatio, quae est: NECESSITUDO, QUAE NOBIS EST CUM EIS, QUI SUNT EX EADEM FAMILIA, ET COGNOMINE, EADEM IMAGINES, EADEMQUE INSIGNIA HABENT;
		et Cognatio in specie, quae est PROPINQUITAS EORUM, QUI DUMTAXAT PER FOEMINAS CONIUNCTI SUNT.
Nuptias	Nuptias impedit	In linea recta inter parentes et liberos usque in infinitum.
		In linea transversa
		Ex iure civili inter fratres et sorores, et inter eos, qui parentum, et liberorum loco sunt. Ex iure canonico usque ad quartum gradum inclusive, computatione graduum iuxta ius canonicum facta.
Cognationis	Civilis quae	Definitur: PROPINQUITAS PERSONARUM EX ADOPTIONE PROVENIENS, NEMPE EX ELECTIONE, ET ASSUMPTIONE LIBERI HOMINIS IN FILIUM VEL NEPOTEM.
		Proprie contrahitur cum iis, quibus adoptatus agnatus non fit; adoptatus enim fit tantum agnatus agnatis nostris, non autem cognatis nostris, sed tamen nuptiae prohibentur inter
		In linea recta inter parentes et liberos in infinitum, ex. gr. inter adoptantem et adoptatum, adoptatque descendentes, qui in adoptati potestate erant adoptionis tempore, etiamsi per emancipationem adoptio dissoluta sit. In linea transversa inter fratres et sorores, ac propterea inter eos, qui parentum loco habentur, cuiusmodi sunt patruus et amita, patruus magnus et amita magna, idque manente solum adoptione.
Nuptias	Nuptias impedit	Non contrahitur cum iis, quibus adoptatus agnatus non fit; adoptatus enim fit tantum agnatus agnatis nostris, non autem cognatis nostris, sed tamen nuptiae prohibentur inter
		Adoptatum, et uxorem adoptatoris, etiam dissoluta adoptione. Adoptatorem, et uxorem adoptati, etiam adoptione soluta. Matrem adoptatoris et adoptatum, etiam dissoluta adoptione, ut nonnulli censent. Materteram adoptatoris, et adoptatum, secus adoptione soluta.
		Definitur: PROPINQUITAS PERSONARUM QUAE ORITUR EX ADMINISTRATIONE SACRAMENTORUM BAPTISMI ET CONFIRMATIONIS, VEL EX SUSCEPTIONE BAPTIZATI, ET CONFIRMATI.
Cognationis	Civilis quae	Contrahitur
		ex Baptismo
		ex Confirmatione
Nuptias	Nuptias impedit	Definitur: NECESSITUDO, QUAE CONTRAHITUR EX IUSTIS NUPTIIS INTER CONIUGEM, ET CONIUGIS ALTERIUS COGNATOS.
		In utraque linea recta, tam ex iure canonico, quam civili in infinitum, VELUTI INTER SOCERUM ET NURUM; INTER SOCERUM ET GENERUM; INTER PROSOCRUM ET PRONURUM; INTER ABSOCRUM ET AENURUM ETC., QUAE PERSONAE CONTINENTUR IN PRIMA LINEA RECTA: INTER VITRICUM ET PRIVIGNAM; INTER NOVERCAM ET PRIVIGNUM; INTER AVI UXOREM EX SECUNDO VEL TERTIO MATRIMONIO, ET PRIVIGNI VEL PRIVIGNAE FILIUM ETC., QUAE PERSONAE CONTINENTUR IN SECUNDA LINEA RECTA.
		In transversa linea
Adfinitatis, quae	Nuptias impedit	Si ex licita coniunctione proveniat
		Ex iure civili inter unum fratrem, et uxorem quondam fratris sui, et inter unam sororem, et maritum quondam sororis suae.
		Ex iure canonico usque ad quartum gradum inclusive, computatione iuxta ius canonicum facta.
Publicae honestatis, quae oritur	Nuptias impedit	Si ex illicita coniunctione proveniat, solum usque ad secundum gradum inclusive.
		I. Ex sponsalibus validis; sed ex Concilio Tridentino primum gradum non excedit; ideoque sponsalibus dissolutis, sponsus cum sponsae consanguineis in primo gradu nuptias contrahere prohibetur; idemque dicendum de sponsa cum sponsi consanguineis.
		II. Ex sponsalibus de praesenti, hoc est ex matrimonio rato, non consummato, et postea dissolutum, atque extenditur usque ad quartum gradum inclusive.
Alia quoque, praeter superius expressa sunt impedimenta, quae iuxta sacrorum canonum sanctiones, vel impediunt, vel dirimunt matrimonium, de quibus late agunt iuris canonici Interpretes, qui in hac materia omnino sunt consulendi; cum matrimonium sit Sacramentum novae legis a Christo Domino institutum.		

TITULUS XI.

DE ADOPTIONIBUS.

Adoptionis in genere (quae definitur „Actus legitimus naturam imitans, in solatium eorum, qui Liberos non habent inventus, quo, qui natura Liberi non sunt, lege efficiuntur) „	Communia sunt	Quoad personas	Ut qui adoptat aliquem in filium, eum praecedat 18 annis, qui in Nepotem 36, et si de adrogatione agatur, Adrogans regulariter non debet esse minor 60 annis. Ut adoptans spem generandi non omnino amiserit. Quod foeminae non possint adoptare. Quod adoptio non possit iterari inter easdem personas.
		Quoad modos	Adoptare licet non solum in locum filii, sed etiam nepotis, pronepotis etc. Adoptio fieri non potest ab absente, nec ad tempus filius adoptari.
		Quoad effectus	Patria potestas {Olim indistincte, Hodie non semper. Cognatio civilis.
Divisio est in	et		Haec cadit super illos, qui sui iuris sunt.
		Adrogationem	Eius requisita sunt {Praesentia, et consensus expressus et Adrogantis, et Adrogandi. Rescriptum Principis. Praecedens causae cognitio, quae minora comprehendit, quando agitur de adrogatione Puberis, maiora, quando agitur de Impubere.
			Effectus eisdem sunt {Patria potestas. Acquisitio bonorum Adrogati, ea tamen servata moderatione, quae servatur in acquisitione per liberos legitimos una, et naturales. Ius succedendi.
Adoptionem in specie		Eius requisita sunt	{Praesentia, et consensus patris naturalis, et adoptantis expressus, filii autem adoptandi saltem tacitus. Auctoritas magistratus, actis intervenientibus.
		Eius effectus	{Olim indistincte patria potestas, Hodie non semper, Ius interdum succedendi.

TITULUS XII.

QUIBUS MODIS IUS PATRIAE POTESTATIS SOLVITUR.

Patria potestas solvitur	Vel natura, scilicet per mortem naturalem, et quidem sine distinctione, si ille qui in potestate est moriatur; si vero moriatur ille, qui Patriam potestatem habet, distinguendum est ut in titulo.	
	Vel Iure, nempe	{ Per deportationem, non autem { Per relegationem, nec { Per interdictionem certorum locorum.
		{ Per servitutem Patris, aut Filii. { Per dignitatem a Filio adeptam.
		{ Per emancipationem Filii, quae triplex est { Vetus, vel legitima, { Anastasiana, { Iustiniana.
		{ Per adoptionem a non extraneo factam, quo casu Patria potestas { Tollitur quoad Patrem naturalem, { Introducitur quoad Patrem adoptivum.

TITULUS XIII.

DE TUTELIS.

Homines sui { Tutela, quae
 iuris vel { Definitur; VIS, AC POTESTAS IN CAPITE LIBERO, AD TUENDUM EUM. QUI PROPTER
 sunt in { AETATEM SE DEFENDERE NEQUIT, IURE CIVILI DATA ATQUE PERMISSA.
 Dividitur in { Testamentariam,
 { Legitimam,
 { Dativam.
 Curatione, de qua in Titulo XXIII. DE CURATORIBUS.

TITULUS XIV.

QUI TESTAMENTO TUTORES DARI POSSUNT.

- Tutela testamentaria quatuor habet quaestiones.
1. A quibus Tutor-
res dari possint. { A solis Parentibus, qui liberos habent in sua potestate.
 2. Quibus Tutor
dari possit. { Tam filiis, quam nepotibus, ac ce-
 teris descendantibus. { Quod sint impuberes.
 { Tam masculis, quam foeminis. { Quod sint in relinquentis potestate.
 { Tam institutis, quam exheredatis. { Quod post relinquentis mortem non sint in al-
 { Tam natis, quam posthumis. { terius potestatem recasuri.
 Dummodo haec tria
 concurrant.
 3. Quinam Tutores
dari possint. { Possunt { Pater familias, et Filius familias.
 { Servus proprius, et alienus.
 { Furiosus, et minor 25 annis, cum declaratione tamen, de qua in titulo.
 { Non possunt { Furiosi,
 { Mentecapti,
 { Prodigii,
 { Minores viginti quinque annis,
 { Surdi,
 { Muti,
 { Caeci,
 { Qui Cives Romani non sunt,
 { Foeminae; sed exceptae sunt { Mater, et
 { Avia.
 { Clerici, quae tamen prohi- { Si de tutela miserabilium personarum agatur.
 bitio locum non habet, { Si accedat superioris dispensatio.
 { Si de tutela legitima agatur.
 { Scriptor alieni testamenti, nisi Testator manu sua tutorem eum ipsum
 declaret.
 { Creditor, vel debitor Pupilli regulariter.
 { Milites,
 { Iudaei.
 4. Quomodo Tutor
dari possit. { Pure, vel sub conditione { A testatore dari potest, a Magistratu, nisi pure.
 { Ad tempus, vel ex certo tempore.

TITULUS XVI. XVII. XVIII. XIX.

Definiri potest, QUAE DEFICIENTE TESTAMENTARIA SINE FACTO JUDICIS DEFERTUR.

Legitima tutela	Dividitur in quatuor	Prima est AGNATORUM, quae	{ Deferebatur pupilli Agnatis ex lege XII. Tabularum, deficiente Testamentaria Perimebatur regulariter qualibet capitis diminutione.
		Secunda PATRONORUM, quae deferebatur patronis masculis eorumve liberis in personam suorum libertorum impuberum. Tertia PARENTUM, quae deferebatur parentibus in liberos impuberes ab ipsis emancipatos. Quarta FIDUCIARIA, quae post mortem emancipatoris liberis eius masculis perfectae aetatis deferebatur. Iure autem novissimo cum sublata fuerit differentia agnationis, et cognationis, quoad legitimas tutelas, et successiones ab intestato, pariterque cognati una cum agnatis ad legitimam hereditatem, sive tutelam iuxta praerogativam gradus vocentur; idcirco duae tantum iure novissimo sunt tutelae legitimae species, cognatorum una, altera patronorum.	

TITULUS XX.

DE ATTILIANO TUTORE, ET EO, QUI LEGE IULIA, ET TITIA DABATUR

Quando detur:	{	1. Si pupillo nullus omnino tutor sit. 2. Si tutor sub conditione, vel ex die datus sit in testamento. 3. Si nondum adita sit hereditas ex testamento, in quo tutor datus est. 4. Si tutor ab hostibus captus sit. 5. Si mortuo testatore, postea qui iam coeperat esse tutor testamentarius, vita decesserit.
		A quibus detur? Ab illis Magistratibus dumtaxat, quibus id lege aliqua concessum est.
De tutela dativa, quae dicitur illa, QUAE DEFICIENTE TESTAMENTARIA, et LEGITIMA, DATUR A MAGISTRATU, quatuor examinantur.	Quomodo dari debeat.	{ Pure tantum. Non sub conditione, neque usque ad conditionem. Non ex die, neque usque ad diem.
		Quidam admittuntur, sed non coguntur, videlicet { Cognati remotiores. Affines. Amici. Impuberis educatores.
Qui petant tutores.	Quidam coguntur	{ Vel pietatis iure, ut Mater, et Avia. Vel successionis causa, ut cognati proximiores, et substitutus pupillo. Vel reverentiae, et obsequii nomine, ut libertus. Vel necessitate causae, ut creditores adversus pupillum poenis acturi; Alias diversis poenis ponuntur.
		Petere tutorem, significat nominatim petere, videlicet Magistratui dare nomina eorum, ex quibus tutorem constituat.

TITULUS XXI.

DE AUCTORITATE TUTORUM

In genere, quo sensu definiri potest, VIS ILLA, AC POTESTAS, QUAM TUTORES ACCEPERUNT IN PERSONA PUPILLORUM INSTRUENDA, EDUCANDA, DEFENDENDA, REBUSQUE EORUM ADMINISTRANDIS.

Interponenda est

1. Verbis interpositis, non per nutum, aut per epistolam.
2. A tutore praesente, et intelligente quid agitur.
3. Statim perfecto negotio, quod pupillus tutore praesente celebravit.
4. Pure.

In specie, ut in

Tutorum auctoritas considerari potest, vel

hottitulo, quatenus scilicet versatur in approbatione, et confirmatione eius, quod cum pupillo geritur et haec

Non est necessaria quando pupillus aliquid gerendo, meliorem conditionem suam facit; hinc sine ea

Omnino est necessaria, quando pupillus id agit, quo deterior fieri potest eius conditio; hinc sine ea

- Recte stipulatur sibi aliquid dari.
- Recte potest pacisci, ne quod debet a se petatur.
- Recte donationem acceptat etc.
- Non potest alienare.
- Non potest creditoribus solvere.
- Non potest credita exigere.
- Non potest obligationem contrahere.

Non potest a tutore interponi principaliter in rem suam, licet per consequentias possit.

TITULUS XXII.

QUIBUS MODIS TUTELA FINITUR

Tutela finitur, aut

Ipsa Iure

- Ex persona solius pupilli. { Adventu pubertatis,
Pupilli patre iam deportato, nunc plene restituto.
- Ex persona solius tutoris. { Tempore in testamento praefixo adveniente,
Adventu conditionis.
- Ex persona utriusque. { Morte naturali,
Capitis diminutione, pupilli qualibet, tutoris maxima, et media.

Praevio Magistratus decreto { Iusta excusatione,
Remotione, ut suspecti. { De quibus alibi dicendum.

TITULUS XXIII.

DE CURATORIBUS

Definitur: Vis, ac potestas in capite libero ad curanda bona illius, qui aliquam ab caussam suis reris superesse nequit, iure civili data atque permessa, vel iure praetorio introducta.

Dividitur in { Legitimam,
et
Dativam.

Cura { Furiosi, et Prodigii, { Ex lege XII. tabularum.
Personae eidem subiectae, seu quae curatorem accipiunt, sunt. { Minores 25 annis, quoties tamen Curatores petunt, inhibiti enim regulariter curatorem accipere non compelluntur, nisi { Vel in litem,
Vel ut rationes administratae tutelae a tutore reddantur.
Vel ut debitor minori debitum solvat.
Mentecapti,
Muti,
Surdi,
Perpetuo morbo laborantes.
Pupillitribus prae- { 1. Si tutor idoneus non sit, nec tamen fraudolenter se gerat.
cipue casibus. { 2. Si ad tempus tutor a tutela excusetur.
{ 3. Si inter tutorem, et pupillum lis oriatur.

TITULUS XXIV.

DE SATISDATIONE TUTORUM, VEL CURATORUM

Definitur: CAUTIO DATIS FIDEIUSSORIBUS, REM PUPILLI, VEL MINORIS SALVAM FORE.

Praestatur { A legitimis,
Ab iis, qui sine inquisitione { Tam tutoribus, quam curatoribus.
dati, aut confirmati sunt.

Tutorum, vel curatorum satisfactio { Non praestatur { Regulariter a tutoribus testamentariis,
Ab iis, qui dati, aut confirmati sunt cum inquisitione.

Effectus, quem producit, est { Quod si pupillis, vel minoribus ex mala administratione tutorum, vel curatorum, damnum illatum, vel quoad ad illos lucrum pervenire poterat, neglectum sit, conveniendi sunt. { Primo tutores, eorumque heredes,
Secundo dati fideiussores, eorumque heredes.
Tertio in subsidium magistratus, qui satisfactionem exigere tenentur { Vel post excussos fideiussores, et eorum heredes, quando non idoneam satisfactionem acceperunt,
Vel statim post tutores, et eorum heredes, quando satisfactionem exigere omnino neglexerunt.

TITULUS XXV.

DE EXCUSATIONE TUTORUM, VEL CURATORUM

Causae, ex quibus quis a tutela, vel cura excusare se potest	Tutoribus, et curatoribus communes, ad quatuor capita reduci possunt, videlicet.	Ad onus nimium, et sunt	Numerus Liberorum { Romae trium, In Italia quatuor In Provinciis quinque Onus trium tutelarum, Interdum domicilium. Absentia reipublicae causa : Potestas, seu magistratus. Administratio rerum fisci, vel rerum privatarum principis. Militia. Liberalium artium professio. Aetas 70. annorum. Paupertas nimia. Adversa valetudo. Imperitia litterarum. Lis cum pupillo, vel minore. Inimicitia capitalis. Datio, vel nominatio tutoris, curatorisve facta ob inimicitias. Status controversia.
		Ad operam impensam reipublicae et sunt	
		Ad utilitatem pupilli, et sunt	
		Ad conditionum diversitatem, ob quam ingenuus a libertinorum tutela, vel cura excusabatur.	
		Curatorum propriae sunt	Onus gestae tutelae, quod tutorem excusat ab eiusdem adolescentis cura. Matrimonium, quod non permittit, ut maritus uxoris suae minoris viginti quinque annis aut furiosae, aut mentecaptae curator sit. Allegandae, et probandae sunt { Apud eundem magistratum, qui tutoribus dandis praesidet. Intra debitum tempus, de quo in titulo.

TITULUS XXVI.

DE SUSPECTIS TUTORIBUS, VEL CURATORIBUS

Quoad tutores, curatoresve suspectos, quatuor potissimum examinantur	Qui dicantur suspecti	Qui non ex fide tutelam, vel curam gerunt, quorum duo genera habentur	Alii sunt, quos aperte constat iam suspectum tutelam, sive curam non ex fide gerere. Alii, in quibus mala administratio, non aperte arguitur, sed tamen moribus tales sunt unde iusta suspicio sit, vel iam nunc ex fide gerere, vel non ex fide gesturos.
		Qui possint suspecti accusari	Tutores cuiuscumque generis, sive testamentarii, sive legitimi, sive dativi. Curatores quilibet.
		A quibus possint accusari	A parentibus, et cognatis minorum, pupillorumque. Ab extraneis. A mulieribus, dummodo sexus verecundiam non egredientibus, pietate producantur. Ab ipsis minoribus, dummodo regulariter faciant ex consensu necessariorum : non autem a pupillis. Interdum simplex remotio. Interdum missio pupilli in possessionem bonorum tutoris. Interdum poena corporalis. Interdum infamia, nempe si tutor, vel curator ex dolo in decreto expresso, fuerit remotus.
		Quaenam poenae in suspectis locum habeant.	

LIBER SECUNDUS

TITULUS I. ET II.

DE RERUM DIVISIONE, ET ACQUIRENDO IPSARUM DOMINIO

Duo haec de rebus examinantur	et	Ius, quod singulis super his habere possunt, et hoc est	Vel Ius in re, quod definitur; FACULTAS HOMINI IN REM COMPETENS SINE RESPECTU AD CERTAM PERSONAM; cuius species sunt	Dividitur	Primo in	Quaedam in patrimonio nostro sunt, quae et singulorum dicuntur, et sunt in hominum commercio.	
						Quaedam Communes, extrapatrimonium nostrum habentur, quarum aliae sunt	Divini Iuris, et huiusmodi sunt res
						Publicae, Universitatis, Nullius, quae iterum sunt, vel	Sacrae, Religiosae, Sanctae.
						Humani Iuris, veluti	Animalia fera non occupata, Thesauri, Res pro derelicto habitae.
				Dominium quod	Secundo in	Secunda Corporales, quae tangi possunt	Servitus, Hereditas, Obligatio,
						est in res Incorporales, quae in Iure consistunt, ut	
						Definitur: IUS DE RE CORPORALI PERFECTE DISPONENDI, EAMQUE VINDICANDI, NISI LEX, VEL CONVENTIO, VEL TESTATORIS VOLUNTAS OBSTAT.	
						Plenum in quo coniungitur proprietas, et usufructus;	Directum vel superius, quod est dominium proprietatis;
				Acquiritur	Iure Gentium	et	et
						Minus plenum, quando apud unum est proprietatis dominium, fructum vero apud alterum, quod iterum distinguitur in	Utile, seu inferius, quod habet is, cui iusutiliter vindicandi, omnesque fructus capiendi.
						Naturale, quale uxori tribuitur in re immobili in dotem data, ut eadem ipsi soluto matrimonio restituatur,	
						Civile, quale marito competere putant in eadem dote.	
					Iure Gentium	Per occupationem, ad quam praecipue referri possunt	Venatio, quae est occupatio ferarum, fera, bestiarum, triplex enim genus est mansueta, animalium, sunt quippe mansuefacta,
						Specificatio, Inventio, Thesaurus,	
						Apprehensio rerum hostium in bello iusto.	
						Per fructuum perceptionem ex re aliena a nobis bona fide, et iusto titulo possessa;	
					Iure Gentium	Per traditionem, quae dividitur in	veram, et fictam.
						Naturalem, ad quam referuntur,	Foetura, Interdum appulsio, Alluvio, Insula in flumine nata, Alveus a flumine relictus.
						Per accessionem, quae dividitur in	Industriallem, ad quam referuntur
						Mixtam, ad quam referuntur	Commixtio, Coniunctio. Plantatio, Satio.
					Iure civili, de quo inferius dicendum.	Ius creditoris in pignore, sive hypotheca.	
						Servitus,	de quibus alibi dicendum.
						Ius hereditarium,	
						Vel Ius ad rem, quod est facultas competens personae in personam, ut haec aliquid det, vel faciat, cuiusmodi est	Obligatio, sive Creditum: de quo Libro tertio.

TITULUS III.

DE SERVITUTIBUS PRAEDIORUM

Definiuntur hoc Titulo: IUS IN RE ALIENA AD USUM ALTERIUS VEL PRAEDII, VEL PERSONAE, PRAETER EIUS NATURAM CONSTITUTUM.

Servitutes	Dividuntur in	Reales, seu Praediales, quae a re debentur rei, vel praedio, et quae	Iterum dividuntur in	Rusticas, quae rustico praedio debentur, et sunt	Affirmativae, veluti	- Iter, - Actus, - Via, - Aquae ductus, - Aquae haustus, - Ius pascendi, - Pecoris ad aquam appulsus etc.
				Urbanas, quae urbano praedio debentur, quarum aliae sunt		- Oneris ferendi, - Tigni immittendi, - Proiciendi, - Stillicidii, vel fluminis avertendi, - Altius tollendi etc.
						- Stillicidii, vel fluminis non avertendi, - Altius non tollendi, - Ne luminibus officiatur, - Ne prospectui officiatur.
				Constituuntur		- Pactionibus, et stipulationibus, - Per ultimam voluntatem, veluti legato, fideicommisso etc. - Interdum a Iudice in iudiciis divisoriiis, - Per longam quasi possessionem nostram, concurrentibus tamen debitis requisitis, de quibus in titulo.
			Amittuntur			- Extinctione alterutrius praedii, sive dominantis, sive servientis, - Confusione, - Remissione servitutis, - Finito iure constituentis, - Adveniente die, vel conditione, - Non usu,
				Personalibus, de quibus in Titulis sequentibus.		

TITULUS IV. ET V.

DE USUFRUCTU, USU, ET HABITATIONE

Servitutes Personarum, quae scilicet a re debentur Personae nominatae, sunt	Ususfructus	Definitur: IUS ALIENIS REBUS UTENDI, FRUENDI, SALVA IPSARUM RERUM SUBSTANTIA.
		Dividitur { Primo in formalem, et causalem. Secundo in usumfructum verum, seu proprium, et in quasi usumfructum, seu improprium.
		Constituitur { a Lege, ab Homine, interdum etiam Iudice.
		Extinguitur { Usufructuarii morte, tam naturali, quam civili, Consolidatione, Rei interitu, ac mutatione, Non utendo, Solutio constituentis iure, Lapsu temporis in usufructu constituendo definiti.
	Usus	Definitur: IUS UTENDI ALIENIS REBUS, SALVA IPSARUM SUBSTANTIA.
		Convenit cum usufructu, { Constituitur; quod iisdem modis { Finitur.
		Differt ab usufructu { Primo, quod minus est emolumenti in usu, quam in usufructu. in duobus { Secundo, quod Usuarii non potest alteri concedere commoditatem fructuum percipiendorum, nisi, hoc negato, usus omnino esset inutilis.
		Differt { Definitur: IUS ALIENAS AEDES INHABITANDI, CUM PERSONIS AD NOS QUOQUE MODO PERTINENTIBUS, AEDESQUE NON SOLUM PRO PARTE, SED ETIAM IN TOTUM LOCANDI. Ab usu; quia is, cui habitatio conceditur, alteri eam potest, non solum pro parte, sed etiam in totum locare, A ceteris servitutibus in hoc, quod scilicet non utendo, minime amittitur.

TITULUS VI.

DE USUCAPIONIBUS, ET LONGI TEMPORIS PRAESCRIPTIONIBUS

Usucapionis	Requisita sunt	Definitur: ADIECTIO, VEL ADEPTIO DOMINII PER CONTINUATIONEM POSSESSIONIS TEMPORIS LEGE DEFINITI.
		Iustus titulus { In rei veritate, Non regulariter in opinione.
		Possessio continuata, vel { In una eademque persona. In diversis { Defuncto, et herede, Venditore, et Emptore.
		Bona fides, ex iure civili regulariter satis est, quod adfuerit traditionis tempore. sed ex iure canonico bona fides non solum est necessaria ab initio, sed etiam usque ad finem temporis requisiti ad usucapiendum.
		Tempus a legibus definitum, nempe { Triennii in rebus mobilibus, Decennii inter praesentes, { In rebus immobilibus. Vicennii inter absentes.
		Quod res sit usucapibilis, { Res, quae a legibus alienari prohibentur, veduti fundus dotalis, Res adventitiae filiorum familias, quamdiu ipsi sunt in patris potestate, Res furtivae, Res vi possessae, Res quae non sunt in commercio, Res fiscales, et privatae principis, Servi fugitivi.
		Idcirco usus capionis non possunt.

TITULUS VII.

DE DONATIONIBUS

Donatio, quae definitur. MERA LIBERALITAS, NULO IURE CO- GENTE FACTA; triplex est	Causa mortis, quae scilicet propter mor- tis fit suspi- cionem	Tres sunt illius species	Prima quae fit cogitatione mortalitatis, et haec a morte donantis robur accipit. Secunda, quae fit metu mortis, aut praesentis periculi, ita ut res donata statim fiat accipientis, sed evitato periculo repetenda. Tertia, quae fit mortis periculo, veluti si fiat ex. gr. ab infirmo.
		Requirat	Quod donans regulariter facultatem habeat testamenti condendi, Quod donatarius possit heres institui, Mentionem mortis vel alterius periculi, Acceptationem donatarii, Praesentiam quinque testium.
		Dissolvitur	Sola poenitentia donantis, Superato periculo, ob quod donatum fuit, Si donatarius praemoriatur donatori, Supervenientibus capitalibus inimiciis.
	Inter vivos, quae definitur, li- beralitas, quae nulla mortis contemplatio- ne fit	Requirat	Quod donans a lege donare non prohibeatur, Acceptationem donatarii, Insinuationem, si quingentos solidos excedat, Praesentiam regulariter duorum testium, Quod donans reservet sibi aliqua bona, de quibus testari possit, et ob quae verisimile sit inventurum heredem.
		Dissolvitur	Ob ingratitudinem donatarii, Ob supervenientiam liberorum donatori, Ob inofficiositatem.
Propter nuptias, quae vel a sponso in sponsam, vel a marito in uxorem confertur pro securitate dotis, et quae resolvitur in ius specialis hypothecae favore mulieris.			

TITULUS VIII.

QUIBUS ALIENARE LICET VEL NON

Alienare licet	Dominis regulariter, nisi prohibeantur	Ut maritus, qui fundum dotalem alienare prohibetur; Ut pupillus, furiosus, prodigus, item minor curatorem habens, qui nullam rem alienare possunt sine tutoris auctoritate, aut respectivo curatoris consensu.
	Interdum non Dominis	Ut tutoribus, et curatoribus, servata legum dispositione; Ut creditori, qui pignus distrahere potest Ex vi pacti, seu voluntate debitoris; Iure suo, post debitas denunciations, et lapsum temporis a lege definiti.

TITULUS IX.

PER QUAS PERSONAS CUIQUE ACQUIRITUR

Olim indistincte;

Castrense, quod nempe filius vel in militia, vel occasione armatae militiae acquisivit.

Quasi castrense, quod filius in pace, quasi pro republica militans, sibi paravit veluti ex professione liberalium artium, ex administratione officii publici, ex clericali, ex donatione principis

In quibus, tam proprietas, quam ususfructus filii sunt, adeo ut in his pro patrefamilias habeatur.

Per liberos, quos in potestate habemus.

Hodie distinguenda sunt varia peculiorum genera, scilicet

Profectitium, quod a patre, sive contemplatione patris, ab alio filio proficiscitur, in quo proprietas, et ususfructus ad patrem spectant.

Adventitium, quod aliunde filio obvenit, sive id ex laboribus suis extra causam armatae, vel togatae militiae acquisierit, sive ei accesserit prospera, ut aiunt, fortuna, et in hoc proprietas est filii, ususfructus ad patrem pertinet, tribus potissimum exceptis casibus, in quibus tam proprietas, quam ususfructus ad filium spectant, nempe

Primo, si pater nolit consentire in additionem hereditatis filio delatae, et filius eam adeat sine patre.

Secundo, si filio quid donatum, relictumque sit ea conditione, ne pater usumfructum habeat.

Tertio, si filius una cum patre succedat fratri germano.

Nobis acquiritur

Per servos nostros indistincte, et quidem proprietas etiam invitis, et ignorantibus; possessio autem extra causam peculii, scientibus; hereditas vero tantummodo iuventibus.

Per servos fructuarios,

Per servos alienos,
Per liberos homines.

bona fide possessos

ex duplici tantum causa

Si quid ex re nostra comparaverint,

Si quid ex operis suis acquisiverint.

Per extraneam personam sola possessio, et per possessionem dominium, tamquam inseparabile a possessione, si res tradita sit a rei domino transferendi domini causa.

TITULUS X.

DE TESTAMENTIS ORDINANDIS

Definitur: VOLUNTATIS NOSTRAE IUSTA SENTENTIA DE EO, QUOD QUIS POST MORTEM SUAM, FIERI VELIT.

Olim duplex { Civile, quod fiebat tribus modis, { Calatis comitiis,
 { In procinctu,
 { Per aes, et libram.
 { Praetorium, quod exigebat, ut in scriptis fieret, septem testibus praesentibus, et signa apponentibus.

Militare, de quo titulo sequenti. Declaratio voluntatis testatoris in scriptis redacta, vel ab ipso testatore, vel ab alio, dummodo ab eo subscripta, vel scribendi ignaro ab octavo teste, qui nomine testatoris subscribat.

Quod testator scripturam sive apertam, sive clausam coram testibus proferens, proprium testamentum esse adfirmet, et a testibus petat, ut subscribant, et signent.

Pupillus,
Mentecaptus,
Furiosus,
Prodigus,
Mutus,
Surdus,
Coecus,
Mulieres,

Qui cives romani non sunt,

Qui ob aliquod scelus in-
testabiles declarati sunt,

Heres in testamento in
quo instituitur, et qui
pro herede habetur,

Qui sunt in potestate
testatoris, aut here-
dis, vel eos in pote-
state habent,

Frater in testamento fra-
tris, vel in quo heres
instituitur, frater, si
utriusque sint in eius-
dem patris potestate.

Quod testes sint in praesentia testatoris,
eiusque faciem videant, et coram ipsis
omnia fiant,

Quod testes se subscribant testamento, et
sigillo imprimant,

Unicus contextus.

Nuncupativum, quod sine scripura per nuncupationem
heredis celebratur. Requirit easdem solemnitates
testamenti scripti, iis exceptis, quae scripturam re-
spiciunt; sed praeterea exigitur ut testator, bene au-
dientibus testibus, heredem, quem vult, palam et
expresse nuncupet.

Minus solemne, in quo solemnitates pleraeque de iure re-
quisitae, remitti solent, ut in testamento parentum utriusque
sexus inter liberos; in testamento ad pias causas; in testa-
mento rustico, seu quod ruri fit; in testamento facto tem-
pore pestis; in testamento militari, de quo in titulo sequenti.

Legitima quae, defertur ex lege, idest ab intestato, de qua inferius dicendum.

Hereditas, quae
definitur: SUCCE-
SSIO IN UNIVERSUM
IUS, QUOD DEFUN-
CTUS TEMPORIS
MORTIS HABUIT,
est vel

Testamenta-
ria, quae ex
testamento de-
fertur; testa-
mentum autem

Hodie pariter duplex

Paganicum
sive commune,
quod iterum dividi-
tur in

Solemne

Scriptum
ad quod re-
quiruntur

Numerus septem
testium, qui non
solum debent esse
rogati, sed etiam
idonei; quidam
enim prohiben-
tur, ut

TITULUS XI.

DE MILITARI TESTAMENTO

Testamentum militare	Liberum est a solemnitatibus iuris, dummodo de militis seria voluntate constet.		{ Vel per scripturam ipsius militis, Vel per nuncupationem coram duobus testi- bus factam.	
	Fieri potest a militibus qui sint		{ in expeditionibus aut in castris.	{ Non autem ab illis, qui tempore pacis ad gerendas excubias, in arcibus, vel urbibus degunt.
	Valet etiam per annum post missionem militis a militia		{ Honestam, Causariam.	

TITULUS XII.

QUIBUS NON EST PERMISSUM FACERE TESTAMENTUM

Testamentum facere non possunt	Filiifamilias	{ De peculio profectio, et adventitio, Secus da peculio castrensi, et quasi castrensi.
	Impuberes. Inceptus autem dies ultimus decimi quarti anni in masculis, duodecimi in foeminis, hic habetur pro completo.	
	Mentecapti, Furiosi, nisi tempore dilu- cidi intervalli testentur,	{ Sed testamentum ante furorem, vel interdictionem factum post haec non infirmabitur.
	Prodigi,	
	Muti simul, et surdi,	{ Si a nativitate, omnino, Si propter supervenientem morbum, possunt, si scripto voluntatem suam decla- rare queant.
	Muti tantum, Surdi tantum,	{ Nisi voluntatem suam declarare possint, vel scripto, vel lingua.
	Coecus, nisi servata forma ab imperatore Iustino praescripta in L. 8. Cod. hoc Titulo.	
	Servi, Deportati, Captus ab hostibus, De haeresi convictus, et condemnatus, Apostata, Usurarius manifestus, nisi prius satisfaciatur de usuris, aut praestet idoneam cautionem de satis- faciendo.	

TITULUS XIII.

DE EXHEREDATIONE LIBERORUM

			Filii masculi primi gradus, Adrogati, Adoptivi, in potestate adoptantis existentes;	Nominatim, alias testamentum nullius erat momenti,
			Masculi ulteriorum graduum, Foeminae.	Vel nominatim, vel etiam inter ceteros; alias scriptis heredibus accrescebant, valido manente testamento.
Civili antiquo			Sive veri, quales dicuntur filii nati post mortem patris in decem mensibus proximis ab eius morte;	
	Posthumi		Filii nati post conditum a patre testamentum. Nepotes nati post mortem avi iam praemortuo patre, Nepotes post testamentum nati, vivente avo praemortuo patre, Sive quasi, ut sunt Nepotes nati ante testamentum, vivente avo, vivoque patre, si pater avo praemoriatur, Nepotes post testamentum nati, vivente avo, vivoque patre, qui avo praemoriatur.	Masculi, filii, nepotes, pronepotes, et deinceps nominatim Foeminae, vel nominatim, vel si inter ceteros aliquid eis legare oportebat.
				Alias rumpebatur testamentum eorum agnatione, vel quasi agnatione.
Heredes institui, vel exheredari debent iure				
	Praetorio		Emancipati a patre naturali, ne alias testamentum rescindatur, petita ab eis bonorum possessione contra tabulas; Non vero emancipati a patre adoptivo, vel adrogante, cui nullo iure post emancipationem coniuncti remanent.	
Novissimo	Omnes liberi		Tam masculi quam foeminae, Tam nati quam posthumi, Tam in potestate, quam emancipati, Tam adrogati quam plene adoptati.	Nominatim, Pure, A tota haereditate, non ex re certa; non ex parte, Ab omnibus heredibus, et a toto gradu, Ex certa causa in testamento exprimens, et ab herede probanda.
		et quidem		Alias, si praeteriti sint a patre vel avo paterno, testamentum statim ab initio quoad institutionem nullum est (nisi agatur, vel de emancipatis, vel de posthumis praeteritis) secus autem, si praeteriti sint a matre, vel avo materno, illorum enim praeteritio pro exheredatione est.

TITULUS XIV.

DE HEREDIBUS INSTITUENDIS

Liberi homines cum quibus testamenti factio est, etiam testatori ignoti. Unus, et tunc censetur ex asse institutus, etiamsi in certa parte, vel in certa re instituitur.

Servi	Proprii, etiam non facta libertatis mentione; Alieni, tam unius quam plurium dominorum. dummodo cum ipsis dominis testamenti factio sit; Hereditarii,	Plures, ex partibus	Aequis, vel diversis, seu inaequalibus,
			Expressis, vel tacitis, quo casu quomodo procedendum sit in divisione hereditatis, habetur in titulo.

Possunt

Pure, et simpliciter,

Sub conditione possibili { Potestativa,
Casuali,
Mixta,
Una vel pluribus,
Coniunctim, vel disiunctim.

Sub conditione impossibili { Natura, { Sed regulariter in testamentis pro non adiectis habentur,
 { Iure, { secus in contractibus, quos conditio impossibilis vitiat.
 { De facto, {
 { Ex perplexitate verborum, quae institutionem omnino vitiat.

Heredes
instituti

Sub conditione { Captatoria, quae fit captandae causae }
 { sibi, vel alteri, alienae hereditatis; } Alias institutio vitatur.
 { In alienam voluntatem expresse collata. }

Cum turpi demonstratione , quae regulariter institutionem vitiat.

Ex certo tempore,
vel
Ad cetum tempus } Sed tempore sublato, manet institutio tamquam pure facta.

Non possunt

Omnino Peregrini,
Deportati,
Intestabiles esse iussi,
Haeretici,
Apostatae,
Iudaei,
Filii reorum lesae maiestatis.

Non omnino Inter se qui incestas nuptias contraxerunt, atque huiusmodi parentes liberos incestuosos instituere prohibentur.
In solidum liberi naturales, quibus pater liberos legitimos habens unam dumtaxat unciam, parentes, habens, octo solum uncias relinquere potest.
Litis causa princeps.
Qui testamentum scripsit, etiam testatoris voluntate, imo nec legatum, nec aliud emolumentum ex illo testamento capere potest.

TITULUS XV.

DE VULGARI SUBSTITUTIONE

Definitur: SECUNDI HEREDIS INSTITUTIO, VEL DESIGNATIO HEREDIS IN SECUNDO, VEL ULTERIORI GRADU FACTA.

Substitutio	Dividitur in	Directam , cuius species sunt	Vulgaris , quae	Concipitur in casu negativo, scilicet, si INSTITUTUS HERES NON ERIT.	Ut valeat, requirit	{ Activam testamenti factionem in substituente, Passivam in substituto.
				Dividitur in	{ Expressam, qua casus proprius vulgaris exprimitur ; Tacitam, quae continetur sub expressa pupillari.	
				Hos producit effectus, nempe	{ Quod si heres institutus, heres non erit, in locum eius deficientis substitutus admittatur, Quod substitutus eo casu succedat testatori, et in eius bonis tantum, non ei, cui facta est substitutio , Quod vulgaris expressa contineat tacitam pupillarem.	
				Expirat	{ Instituto hereditatem semel adeunte, Si substitutus testatorem occidat vel institutum , Si substitutus praemoriatur testatori , vel moriatur ante quam existat conditio , Regulariter, si testamentum infirmetur.	
			Pupillaris, Exemplaris	{ De quibus in titulo sequenti.		
				Reciproca, qua nempe coheredes invicem substituuntur, ex. gr. Titium, et Sempronium heredes instituo, eosque invicem substituo.		Quae duae substitutiones, etiam fideicommissariae contineri possunt.
				Compendiosa, quae cum plura tempora in se contineat sub verborum compendio plures substitutiones complectitur; ex.gr.instituto filium meum heredem, et quandocumque decesserit, ei substituo Sempronium.		
				Obliquam, seu fideicommissariam, de qua alibi.		

TITULUS XVI.

DE PUPILLARI SUBSTITUTIONE

Definitur „Substitutio“ QUA TESTATOR LIBERIS IMPUBERIBUS, IN EIUS POTESTATE CONSTITUTIS, NEQUE PER EIUS MORTEM IN ALTERIUS POTESTATEM RECASURIS, HEREDEM INSTITUIT SUB CONDITIONE, SI IN PUPILLARI AETATE DECEDANT; ex. gr. Titius filius meus, heres mihi esto, et si heres erit, et ante pubertatem decesserit, Maevius heres esto.

Requiritur { Quod is, cui substituitur, sit de numero liberorum testatoris,
Quod sit impubes,
Quod sit in potestate testatoris, non recasurus in alterius potestatem,
Quod pater prius sibi testamentum faciat, deinde filio; potest tamen converso modo fieri, si utrumque coniunctim eodem tempore, et contextu fiat.

Pupillaris Dividitur in { Expressam, quae fit expressis verbis in casum si heres erit, et in aetate pupillari decesserit,
Tacitam, quae continetur sub expressa vulgari.

Effectus, quos producit, sunt { Quod ita substitutus, pupillo succedit in id, quod filii fuit cum moreretur, sive a patre obvenerit, sive aliunde quaesitum fuerit;
Quod pupillaris expressa contineat in se tacitam vulgarem;
Quod ita substitutus hereditatem admittens, excludit omnes legitimos heredes pupilli, consequente et matrem ipsam, etiam quoad legitimam; idque in expressa pupillari, secus in tacita.

Finitur { Pubertate eius, cui substituitur;
Si is, cui substituitur, non fuerit in potestate testatoris mortis tempore;
Deficiente conditione substitutioni apposita.

Substitutio

Definitur „Substitutio“ QUA PARENS LIBERIS, LICET PUBERIBUS, FURIOSIS, AUT MENTE CAPTIS, AUT SIMILI MORBO TESTARI PROHIBITIS; HEREDIBUS INSTITUTIS, HEREDEM INSTITUIT IN EUM CASUM, SI IN EO STATU DECESSERINT; ex gr. Titius filius meus heres esto, et si in furore decesserit, Sempronius heres esto.

Exemplaris

Differt a pupillari { Quia pupillaris fit impuberi; exemplaris etiam puberi.
Illa fit homini sanae mentis; haec furioso, vel dementi.
Illa innititur patria potestate, haec quamvis fieri debeat ab ascendente, non requirit tamen patriam potestatem, quia affectione innititur.
Illa fit etiam filio exheredato; haec non nisi filio instituto saltem in legitima.
In illa substituitur etiam extraneus; in hac non alias, quam deficientibus liberis furiosi eiusque fratribus: imo ex iure novissimo cum fratribus, etiam parentes instituere oportet, nec mater praeteriri potest, sed est substituenda.
Illa adventu pubertatis extinguitur; haec, recepta sanitate, et agnatione sui heredis, et matre quae substituit ad secundas nuptias transeunte.

TITULUS XVII.

QUIBUS MODIS TESTAMENTA INFIRMENTUR

		Vel ob defectum externarum solemnitarum, Vel quia testator non habuerit testamenti factionem activam.
Nullum est, sive iniustum ad initio	Vel quia deficient	Ut heredis institutio, solemnitates in- Aut exheredatio liberorum iam natorum, quoties non instituantur.
Testamentum	Rumpitur	Per alium testamentum rite factum, Per agnationem, vel quasi agnationem sui heredis; Per expressam revocationem coram testibus saltem tribus, vel apud acta, si tamen facta fuerit postquam decennium effluxerit a die conditi testamenti; alias sola verbalis revocatio non sufficit, nisi de nuncupativo testamento agatur, quod simplici revocatione coram septem testibus facta, rumpi verisimilis est.
	Infirmitur, quod contingit vel cum	Irritum fit, videlicet si testator patiatur capitis diminutionem
		Maximam, Mediam, Minimam, scilicet dando se in adrogationem.
		Destituitur, quando ex
		Sive noluerit hereditatem adire, Sive non potuerit ob mortem vel deficientiam conditionis.
	Rescinditur	Vel a praetore per bonorum possessionem, de qua in libro tertio. Vel ab indice, post querelam inofficiosi, de qua in titulo sequenti.

TITULUS XVIII.

DE INOFFICIOSO TESTAMENTO.

Nihil aliud est, quam ACTIO, qua illi, quibus debetur portio legitima, iniuste exheredati, vel praeteriti, agunt contra heredes institutos, ut testamentum eo colore, quod testator non sanae mentis fuerit, rescindatur, et hereditas actori adiudicetur, tamquam proximo heredi ab intestato.

Testamentum inofficiosum, quod dicitur illud, in quo officium vel in liberos, vel in parentes, vel in fratres neglectum est, locum facit querelae inofficiosi, quae

- Datur
- I. Liberis in gradu proximioribus.
 - (Sive masculis, sive foeminis,
 - (Sive in potestate, sive emancipatis,
 - (Sive natis, sive posthumis,
 - (Sive naturalibus, sive adoptivis.)
 - II. Ascendentibus utriusque sexus in testamentum liberorum sine liberis decedentium, vel exheredatis, vel praeteritis, dummodo iniuste.
 - III. Fratribus, et sororibus germanis, et consanguineis iniuste exheredatis, aut praeteritis, si turpis persona eis praelata sit; secus uterinis.
- Locum habet quando non est relicta portio legitima iure debita, quae
- Definitur, CERTA, ET IURE PRAEFINITA PARS BONORUM AB INTESTATO VENIENTIUM.
 - Olim fuit quadrans.
 - Hodie ex Iustiniani constitutione est
 - (Triens, si liberi sint quatuor aut pauciores:
 - (Semis, si quinque, vel plures
 - Computatur, deducto prius aere alieno, et funeris impensis.
 - Relinquenda est
 - (Titulo institutionis,
 - (Libera ab omni onere, et dilatione,
 - (In proprietate, et in usufructu.

Hodie producit effectum, ut tantum heredis institutio rescindatur, legata vero, aliaque capita salva maneant.

- Cessat
- (Si aliud remedium supersit obtinendi hereditatem, vel eius partem;
 - (Si vel in minima parte sit institutus, tunc enim conditio ex lege, sive actio expletoria competit ad supplementum:
 - (Si praeteritus, aut exheredatus, iudicium defuncti aliquo modo comprobavit;
 - (Morte eius, cui competeat, quia regulariter non transmittitur, nisi praeparata sit per defunctum.

TITULUS XIX.

DE HEREDUM QUALITATE, ET DIFFERENTIA

Necessarii	{ Ut Servi a Dominis heredes instituti, modo in eadem causa perman- serint ;		
	{ Qui sive velint , sive nolint , a testatoris morte protinus liberi sunt, et ipso iure heredes :		
	{ Qui ultra vires hereditarias creditoribus obstringuntur, nisi ante immi- xtionem impetraverint a Praetore bonorum separationem.		
Sui, et necessarii	{ Ut liberi, qui in potestate defuncti fuerunt, ac tempore delatae heredi- tatis primum in familia eius gradum obtinent :		
	{ Qui sine ullo eorum facto, ipso iure heredes fiunt ; { Qui habent ex iure praetorio beneficium abstinendi.		
Heredes , vel sunt	Quales dicuntur, qui neque servi testatoris sunt, nec in eius patria potestate, nec primum in successione locum tenent.		
	Extranei seu Voluntarii	Quibus liberum est hereditatem vel	Adire { Expresse declarando, nempe se velle heredes esse ; Tacite significando per factum aliquod volunta- tem suam suscipiendi hereditatem.
			Repudiare { Expresse declarando se nolle heredes esse ; Tacite ex facto aliquo, ex quo voluntas intelligatur.
			Quibus competit { Ius deliberandi , Beneficium inventarii.

TITULUS XX.

DE LEGATIS

Definitio, quae est sequens, videlicet: DONATIO QUÆDAM A DEFUNCTO RELICTA, AB HEREDE PRAESTANDA.

Divisio	Olim quatuor erant legatorum genera, nempe	Vindicationis, Damnationis, Sinendi modo, Praeceptionis.
Quibus legari possit.	Hodie legatorum omnium una est natura, vis et potestas; imo sublata est differentia inter legata, et fideicommissa particularia quoad effectum; hinc utraque potuntur iisdem actionibus, nempe	Actione personali, Actione hypothecaria, Rei vindicatione.
Quæ res legari possint	Omnes, quae sunt in commercio saltem legatarii, Corporales, et incorporales, Singulares, et res universitatis, Praesentes, et futurae, ut fructus nascituri. Propriae, et Alienae; quo casu Heres	Testatoris, et heredis, Legatarii non item nisi sub conditione. Si dominus vendere velit illas emere tenetur, et legatario tradere; Si dominus vendere nolit, earum aestimationem praestare legatario tenetur.
Ad quem pertineat rei legatae.	Nomen debitoris, Liberatio debitori, Debitum creditori, Dos uxori restituenda.	Dummodo plus in legato sit, quam in debito.
Quomodo legatur	Interitus, Decrementum, et Augmentum.	Ad legatarium, si absque culpa heredis sequatur, Ad heredem, si eius culpa sequatur. Si sequatur antequam dies legati cedat, ad legatarium; Si sequatur postquam dies legati cessit, sed antequam veniat Intrinsecum ad legatarium, Extrinsecum ad heredem.
Ante, et post heredis institutionem.	Necesse est, ut de persona legatarii liqueat, de qua si constet, non vitiat Constare debet de re legata, et Pure, et tunc Sub conditione, et tunc dies cedit, et venit quando adimpleta remanet conditio: Sub modo, quo casu idem dicendum est, ac de legato puro, sed peti debet praestita heredi repromissione de implendo modo.	Neque error in nomine, aut cognomine legatarii. Neque falsa ipsius demonstratio. Error in nomine proprio, si de ipsa re constet, non vitiat legatum. Error in nomine appellativo vitiat. Dies legati cedit, sive quod idem est legatum incipit deberi a morte testatoris. Dies legati venit, sive quod idem est legatum peti potest a die aditae hereditatis; Certi, et tunc dies cedit a morte testatoris, venit quando dies existit; Incerti, qui potest non existere, et hic pro conditione habetur. Si fuerit finalis; Secus si impulsiva.
Una res pluribus, inter quos locum habere potest, ius accrescendi, si collegatarii sint coniuncti	Adiectione dii Adiectione causae, quae si falsa sit, legatum vitiat Specialiter, Generaliter, quo casu non semper est validum legatum, sed distinguendum est prout in titulo.	Si omnes sint aequae principales, quibusdam peremptis, legatario debentur aliae; Si quaedam principales, quaedam accessoriae sint, peremptis principalibus, accessoriae non debentur.
Aut re simul, et verbis, Aut verbis tantum, Aut re tantum.	Aut re simul, et verbis, Aut verbis tantum, Aut re tantum.	

TITULUS XXI.

DE ADEPTIONE, ET TRANSLATIONE LEGATORUM

Legata infirmantur	Ademptione, nempe Tacita, nempe	Expressa	{ Vel in eodem testamento, in quo legatum relictum fuit Vel in alio testamento perfecto, Vel in codicillis.	
			{ Si post factum legatum capitales inimicitiae inter testatorem, et legatarium ortae sint, nec ante mortem testatoris reconciliatae; Si testator rem legatum corruperit, fregerit, dextruxerit; Si testator rem legatam transtulerit in novam speciem, quae non possit ad pristinam materiam reduci;	
			{ Si testator rem legatam alienaverit { Mera voluntate, Secus si necessitate ductus.	
			{ Si testator creditum { Animo adimendi legatum. legatum exegerit { Secus si non adimendi animo, sed quia debitor vergebat ad inopiam etc.	
			{ Si legatarius { Aut praemoriatur testatori, Aut legatum repudiet.	
			{ Si deficiat conditio, sub qua relictum fuit legatum; Si legatarius fuerit consequutus rem legatam ex alia causa lucrativa.	
			{ Translatione, quae fit { Vel mutata persona legatarii : Vel mutata persona, a qua praestandum erat legatum; Vel mutata re legata; Vel mutata forma legandi, veluti mutato legato puro in conditionale, et e contra.	
			{ Quibus in casibus prius legatum infirmatur, et novum constituitur.	

TITULUS XXII.

DE LEGE FALCIDIA

Integra, cessante lege Falcidia.	
Legata praestantur	{ Detrahitur a singulis heredibus pro sua parte, idest relate ad quantitatem suae partis, idque etiamsi alteri ex heredibus quarta pars ab omni prorsus onere vacua fuerit relicta.
	{ Habito respectu ad bona quae tempore mortis testatoris inveniuntur.
	{ Diminuta, si ultra dodrantem relicta sint, per legem Falcidiam, quae iubet, ut quarta hereditatis pars, sive unus sive plures fuerint heredes apud eum, eosve remaneat : quae quarta
	{ Computanda est { Deductis prius oneribus { Aes alienum, hereditariis, quae sunt { Funeris impensae, Pretia servorum manumissorum.
	{ Locum habet { In legatis, In fideicommissis particularibus etiam ab intestato relictis, In donationibus causa mortis.
	{ Cessat { In testamento militis, In legatis ad pias causas, Si testator illam prohibuerit, In rebus alienari prohibitis, Si heres sciens, aut ex ignorantia iuris, integrum legatum solverit, Si heredes inventarium non fecerit.
{ Ex natura relictis { Ut in legato dotis restituendae, In mortis causa capione.	

TITULUS XXIII. ET XXIV.

DE FIDEICOMMISSARIIS HEREDITATIBUS, ET AD S. C. TREBELLIANUM, ET DE SINGULIS REBUS PER FIDEICOMMISSUM RELICTIS

Definitur: LIBERALITAS, QUAE VERBIS PRECARIIS, AUT ALIO QUOCUMQUE IUDICIO ULTIMAE VOLUNTATIS, MINISTERIO ALTERIUS COMMISSA, IN ALIQUEM CONFERTUR.

Moribus initio introductum { Illo Romani utebantur { Vel in peregrinatione,
Vel ut incapaci hereditas per idoneum restitueretur.
Vim obligandi non habebat, sed totum a fide, religione, et probitate eius pendebat, qui restituere rogatus erat;
Augusti tempore ad necessitatem iuris redactum fuit.

Ad eius validitatem requiritur { Quod fideicommittens testamentum condere possit,
Quod de fideicommittentis voluntate constet,
Quod heres fiduciarius, sive gravatus capax sit hereditatis,
Quod fideicommissarius passivam testamenti factionem habeat, quae olim in eo non requirebatur.

Fideicommissum

Universale; cum heres a defuncto rogatur, ut hereditatem, vel totam, vel eius partem alteri restituat.

Dividitur in { et { Ab universali, quia universale ab herede, non a legatario restituendum relinqui potest; singulare, et ab herede, et a legatario etc.
Singulare, seu particulare, cum heres aliquam rem, vel aliquas res singulares alteri restituere rogatur quod differt { A legatis, quia in illis requiruntur quinque testes; fideicommissa vero tam singulalia, quam universalialia, etiam sine testibus valent, quando testator viva voce extra testamentum, aut codicillos heredis praesentis fidei committit.

Purum, conditionale, et ex die.

Si est universale, locum habere potest quarta, olim dicta Pegasiana, hodie Trebellianica { Quam detrahit heres fiduciarius, sive gravatus tantum. Fideicommissarii, si etiam ipsi fideicommisso graventur, detrahere non possunt.
In quam imputantur omnia, quae iudicio defuncti capiuntur; quod secus est in Falcidia, in quam ea solum imputantur, quae heres iure hereditario capit.

Quae cessat iisdem fere casibus, quibus et Falcidia, duobus tantum exceptis, nempe { Prohibitionis, quam in liberis primi gradus non valere plerique censent,
Omissionis inventarii, quia Trebellianicam detrahit etiam is, qui inventarium omisit, quod secus est in Falcidia.

TITULUS XXV.

DE CODICILLIS

Definiuntur : ULTIMA VOLUNTAS MINUS SOLEMNIS DE EO QUOD POST MORTEM SUAM QUIS FIERI VELIT, seu potius, TESTATI, INTESTATIVE VOLUNTAS MINUS SOLEMNIS.

Dividuntur in {Scriptos, et nuncupativos,
{Factos ex testamento, et factos ab intestatò.

Codicilli

Requirunt {Activam testamenti factionem in condente codicillos,
Unicum contextum,
{Quinque testes, {Etiam non rogatos,
{Iuxta plerosque etiam foeminas,
{Qui se subscribere debent, si scripti codicilli fuerint, non autem neces-
se est ut sigilla apponant.
Voluntatem disponentis faciendi codicillos.

Differunt a te- {Quod minores solemnitates requirant,
stamentis. {Quod in illis hereditas nec directo dari, nec directo adimi potest,
{Quod quis cum pluribus codicillis aequè validis decedere potest.

Infirmantur {Contraria, licet nuda voluntas defuncti,
{Iisdem fere modis, quibus testamenta, praesertim si ex testamento sint; verum in factis
ab intestato excipiendus est casus agnationis posthumi, per quam non infirmantur, sed
rogatus censetur huiusmodi posthumus praestare codicillis relicta.

LIBER TERTIUS

TITULUS I.

DE HEREDITATIBUS; QUAE AB INTESTATO DEFERUNTUR

Hereditatem, vel esse **TESTAMENTARIAM** diximus, vel **LEGITIMAM**; Priore illa exposita, ad hanc exponendam, quae ab intestato deferitur, rectus ordo nos vocat. De hac investigandum est quandonam deferatur, et quibus.

Defertur cum ille, de cuius hereditate agitur, intestatus decedit, quod pluribus modis contingit, veluti si omnino testamentum non fecit, cum facere potuit, aut si non iure fecit, aut si testamentum, quod rite fecerat, ruptum, irritumve factum sit, aut si ex eo nemo heres extiterit.

Ut vero dignosci possit, quibus deferatur, tum variae leges, tum varia tempora sunt distinguenda. Ex legibus **XII. Tabularum** duo erant succedendi ordines; primus **SUORUM HEREDUM**; alter **AGNATORUM**; Praetor vocavit **LIBEROS, LEGITIMOS, COGNATOS, CONIUGES**.

Praeterea Senatus consulta, ac Principum constitutiones quamplures hac de re prodire; demum iure Novellarum diversi ordines successionis intestatae constituti fuerunt, qui hodie observantur.

Fundamentum successionis ex legibus **XII. Tabularum** erat conservatio familiae; iuris autem novissimi fuit praesumpta defuncti praedilectio erga aliquos: de iure antiquo (cuius nomine hoc loco intelligimus ius omne etiam ab ipso Iustiniano, ante tamen eius Novellas, constitutum) nonnulla in sequentibus titulis referemus; in hoc autem titulo de iure novissimo primo loco est agendum.

Tres igitur sunt ex hoc iure novissimo successionis ordines, nempe **DESCENDENTIUM, ASCENDENTIUM, COLLATERALIUM**, discrimine inter suos, et emancipatos, agnatos, et cognatos quoad successionem sublato.

Ac primo vocantur liberi legitime nati omnes sive masculi, sive foeminae, sive sui, sive emancipati, qui succedunt quibusvis ascendentibus quocumque gradu sint, dummodo parentes eos non antecendant, ita ut in primo gradu succedant in **CAPITA**, ultiores in **STIRPES** iure repraesentationis, sive sint soli, sive cum filiis primi gradus concurrant: in capita hereditas dividitur cum tot fiunt partes, quot sunt capita, sive personae succedentium: in stirpes, cum pro numero stirpium dividitur, ut qui sunt ex una stirpe unam partem

ferant, qui ex altera, licet unus, vel plures sint partem alteram consequantur; qui succedunt proprio iure, et ex sua persona, dicuntur succedere in capita, qui repraesentationis veniunt, idest ex persona eius, cuius in locum et ius succedunt, eam repraesentantes, illi succedunt in stirpes; ius autem repraesentationis est **FICTIO IURIS, QUA REMOTIORES IN PARENTIS DEFUNCTI LOCUM SUBINTRARE INTELLIGUNTUR**.

Legitimati per subsequens matrimonium in omnibus, et per omnia habentur pro legitime natis ab initio; at legitimati per Rescriptum Principis succedunt, si in hunc finem facta fuit legitimatio, iique soli sint; aliter enim vix legitimantur; sed si a Principe sint legitimati, quamvis extarent legitimi nati, qui et tunc extent, hi praecipuam habent legitimam, ut nonnulli putant, ad portionem reliquam et legitimati admittuntur, si id voluerit pater, et hoc disserte indultum sit Rescripto Principis.

Adoptivi, et tunc ex iure veteri succedunt patri adoptivo ab intestato veluti legitime nati.

Illegitimi matri etiam antea succedebant ex **SC. Orphitiano**, et quidem una cum legitimis; sed ex constitutione Iustiniani in Codice, si mater illustris sit iustis liberis existentibus, spurii escluduntur: patri ne olim quidem succedebant spurii, nec pater ipsis; iure novissimo naturales dumtaxat, si nec uxor, nec liberi legitimi extent, succedunt patri in sextantem cum matre dividendum; in reliquis uncias proximi cognati succedunt: si extent liberi legitimi, vel uxor, filii naturales alimentis contenti esse debent: nati ex adulterio, vel incestu adeo non succedunt, ut nec alimenta ex defunctorum bonis iure civili iis debeantur, quae tamen illis aequitate canonica conceduntur. Imo vero ius civile intelligendum est; ut neget ea alimenta, sine quibus, vel proprio labore, ac industria, vel aliqua ratione alia vitam huiusmodi filii tueri possunt; ac praeterea non est intelligendum de iis alimentis, quae vivis parentibus officio iudicis decernuntur.

Si descendentes nulli extent, ascendentes succedunt, adeo ut cum in iis locum habere non possit ius repraesentationis, ideo proximior remotiorem excludit: pater, et mater soli superstites hereditatem aequè dividunt, et avos, et avias excludunt; alteruter solus su-

perstes solidum capit, avosque excludit: at si soli supersint ascendentes remotiores in pari gradu, licet disparis numeri, in iis locum habet successio in lineas, ut scilicet dimidium detur lineae paternae, dimidium maternae, nulla ratione habita an bona paterna sint, an materna.

Cum ascendentibus admittuntur in capita fratres germani id est fratres defuncto coniuncti ex utroque parente: item sorores germanae; praeterea demortuorum germanorum, germanarumve filii cum germanis concurrentes admittuntur in stirpes; sed ab ascendentibus excluduntur ultiores fratrum nepotes.

Legitimitatis quoque ascendentes succedunt.

Adrogatis, qui puberes decedant, succedunt patres adrogatores, sive ascendentes paterni non uxor adrogatoris: adoptatis a non extraneo, adoptator una cum naturali patre succedit, ut quidam docent; extraneis adoptatis non succedit.

Ad illegitimos quod attinet, pater naturalis succedit in duas uncias filio naturali ab intestato mortuo, sine liberis naturalibus, et legitimis; vel uxore: his extantibus excluditur; alendus tamen est in casu necessitatis. Mater sola superstes in totum succedit; si extat mater cum patre naturali, hic in duas uncias, illa in decem vocatur; si cum naturali patre etiam fratres extent ex iis nati, pater succedit in duas uncias, mater cum fratribus defuncti in decem uncias in capita. Filiis spuriiis pater non succedit sed mater in totum: ex incestu, vel adulterio natis nec pater, nec mater succedit, sed in casu necessitatis alimenta ex aequitate iis dantur.

Nullis a defuncto relictis descendantibus, et ascendentibus, collaterales vocantur: primi omnium succedunt germani, germanaeve eorumque filii, et excludunt fratres, qui ex uno latere sunt.

His non extantibus vocantur fratres consanguinei, vel uterini eorumque filii; concurrentibus consanguineis et uterinis bona paterna illis, materna his deferri, sola autem aliunde quaesita aequaliter inter eos dividi communiter existimatur; quidam vero discrimen nullum bonorum faciendum verisimilius putant.

Hoc autem modo fratres, et sorores vocantur; nempe cum soli sunt vocantur in capita: eorum liberti, primo si cum patruis, amitivis suis concurrant; secundo si excludant defuncti fratres unilaterales; tertio si patruos defuncti excludant, his casibus in stirpes succedunt; his vero exceptis casibus in capita vocari verius videtur.

Si nec fratres, nec sorores, neque eorum, earumve liberi extent, proximiores sive agnati, sive cognati sine discrimine sexus indistincte remotiores excludunt; ideo ultra fratrum filios non datur ius repraesentationis, neque ultra eos duplex vinculum amplius consideratur.

De collateralibus legitimatis eadem dicenda sunt.

Adrogati, et adoptati a non extraneo etiam nunc, ut olim, agnatis non cognatis patris adoptivi succedunt quemadmodum plerique censent; et patris agnati vicissim adrogatis, et plene adoptatis: fratres adoptivi si extranei sunt sibi invicem non succedunt.

Illegitimi cognatis per matrem coniunctis succedunt.

Discrimen vero termini successionis inter agnatos, et cognatos iure novissimo sublatum est, et omnes, ut communiter receptum est, ad decimum usque gradum ad successionem admittuntur.

Coniuges olim deficiente omni cognatione praetor vocabat; sed iure novissimo coniux superstes pauper cum aliis heredibus admittitur in quartam bonorum partem, si tres, aut pauciores liberos, cognatosve heredes reliquit coniux dives praemortuus, si plures in portionem virilem, ita ut si coniux pauper cum liberis concurrat, portionis suae dumtaxat usumfructum obtineat, si cum ceteris, etiam proprietatem suae portionis consequitur.

Nullo existente ex praedictis successoribus, bona vacantia dovolvuntur ad fiscum exclusis affinis. Fiscum tamen ex constitutionibus excludunt, non solum certae personae, ut liberalitatis imperialis socius, sed etiam certa quaedam collegia, et corpora; veluti clericis ecclesia, monachis monasterium, decurioni curia etc. potius quam fiscus succedit: haec ad quaevis licita collegia multorum opinione extenduntur.

LIBER TERTIUS

TITULUS I.

DE HEREDITATIBUS; QUAE AB INTESTATO DEFERUNTUR

		Omnes legitime nati, sive masculi, sive foeminae: sive sui, sive emancipati, quocumque gradu sint, dummodo parentes eos non antecedant; ita ut	In primo gradu succedant in capita	
			Ulteriores in stirpes	{ Sive soli sint, Sive cum filiis primi gradus concurrant
		Legitimi per subsequens matrimonium,		
In primo ordine, descendentes		Legitimati per Rescriptum Principis,	{ Si in hunc finem facta legitimatio fuerit, iique soli sint; aliter vix legitimantur.	
	Adoptivi	{ Sive adrogati, Sive adoptivi in specie.		
		{ Si de hereditate matris agatur.		
	Illegitimi	{ Si de hereditate patris	{ Ad sextantem cum matre dividendum, si nec uxor, nec liberi legitimi extent. Sola alimenta habent si extent liberi legitimi, vel uxor.	
Ex iure novissimo ad successionem vocantur	In secundo ordine, ascendentes	{ Legitimi simul et naturales; proximiores vero excludunt semper remotiores, cum in his locum habere non possit ius repraesentationis.		
		{ Interdum etiam legitimi tantum, vel naturales tantum, ut in titulo.		
		Cum ascendentibus admittantur quoque	{ Fratres, sororesque germanae ipsius defuncti, et Fili demortuorum germanorum, sed	{ Fatres germani in capita; Fili demortuorum germanorum in stirpes.
		Primo fratres germani, germanaeve, eorumque filii excludunt fratres qui ex uno latere sunt:	{ hoc autem modo Eorum filii	{ Si cum patruis amitisve suis concurrant; Si excludant defuncti fratres unilaterales; In stirpes
In tertio ordine, collaterales		Secundo fratres consanguinei, vel uterini, eorumque liberi:	{ Si patruos defuncti excludant, His vero exceptis casibus in capita.	
		{ Si nec fratres, nec sorores, eorumve liberi extent, proximiores remotiores excludunt, quoniam ultra fratrum filios Neque duplex vinculum amplius consideratur.		
		{ Interdum legitimi tantum, vel naturales tantum, ut in titulo.		
		{ Ultimo loco succedere possunt coniuges.		

TITULUS II.

DE LEGITIMA AGNATORUM SUCCESSIONE

Olim ad successionem vocabantur ex legibus XII. Tabularum { In primo ordine, sui heredes ideo excludebantur { Emancipati, et Emancipatae. } Praetor tamen eos vocabat ad bonorum possessionem edicto suo UNDE LIBERI.
In secundo ordine agnati, exclusis cognatis, quos tamen vocabat Praetor ad bonorum possessionem edicto suo UNDE COGNATI.

TITULUS III.

DE SENATUS CONSULTO TERTULLIANO

Ex iure antiquo mater filiis non succedebat sed postea vocata { Ex iure praetorio indistincte ad successionem filiorum per edictum UNDE COGNATI.
Ex constitutione Imperatoris Claudii ad hereditatem liberorum in acie amissorum.
Ex senatus consulto Tertulliano { Si ingenua fuisset, tres liberos haberet; Quod postea mutatum fuit et admisa mater, licet tres, vel quatuor filios non peperisset.
ad successionem liberorum, { Si libertina, quatuor.

TITULUS IV.

DE SENATUS CONSULTO ORPHITIANO

Ex iure antiquo liberi non succedebant matri, sed postea vocati fuerunt. { Ex iure praetorio post matris agnatos per edictum UNDE COGNATI.
Ex Senatusconsulto Orphitiano etiam ante matris agnatos.

TITULUS V.

DE SUCCESSIONE COGNATORUM

In tertio cognatorum ordine a Praetore introducto succedebant { Primo agnati, si de iure civili hereditatem noluissent.
Secundo agnati, qui minimam passi fuerant diminutionem capitis, veluti emancipati.
Tertio cognati.

TITULUS VI.

DE GRADIBUS COGNATIONUM

Vide titulum X. Libri I.

TITULUS VII.

DE SERVILI COGNATIONE

Cognatio Servilis { Dicebatur, QUAE IN SERVITUTE FUERAT CONTRACTA.
 { Olim considerabatur in nuptiis dumtaxat;
 { Postea considerata fuit etiam in successionibus.

TITULUS VIII. ET IX.

DE SUCCESSIONE, ET ADSIGNATIONE LIBERTORUM

Ius succedendi libertis { Patroni, et { Si liberti non erant centenarii, solum ab intestato;
 sine liberis mortuis, { Si erant centenarii, non solum ab intestato, sed etiam ex testamen-
 habebant { Post patronorum mor- to, quia tertia hereditatis pars erat eis relinquenda.
 tem, illorum { Filii omnes regulariter, nisi uni tantum a patre fuerit adsignatus
 libertus;
 { Agnati usque ad quartum gradum.

TITULUS X.

DE BONORUM POSSESSIONIBUS

Definitur: JUS PERSEQUENDI, RETINENDIQUE PATRIMONII, QUOD CUJUSQUE CUM MORERETUR, FUIT.

Bonorum posses- { EDICTALEM, seu { Ex Testa- { Vel est CON- { Filiis emancipatis, a patre praeteritis,
 sio a Praetore { ORDINARIAM { mento,) TRA TABU- { Suis heredibus praeteritis,
 introducta, ad- { quae alia est { et haec) LAS, quae { Patri emancipatori,
 iuvandi, sup- { iterum { datur { Patrono, quando debebat institui.
 plendi, et cor- { { Vel SECUNDUM TABULAS, quae datur heredibus in testamento
 rigendi iuris { scriptis.
 civilis gratia { et { Ab intestato, cuius { Unde liberi,
 { species sunt { Unde legitimi,
 { Unde cognati,
 { Unde vir, et uxor.

DECRETALEM, sive EXTRAORDINARIAM, quae variis ex caus- { Illa, quae ventri datur,
 sis, cum cognitione causae a Praetore extra ordinem { et
 conceditur, interposito decreto; cuiusmodi sunt { Altera, quae dicitur CARBONIANA.

Peti debet coram iudice { A liberis, et parentibus intra annum utilem;
 { A ceteris intra centum dies utiles.

TITULUS XI.

DE ACQUISITIONE PER ADROGATIONEM

Mediante Adrogatione { Olim, omnia adrogati bona pleno iure acquirebantur adrogatori:
Hodie, vivente adrogato, solum usumfructum bonorum adventitiorum habet adrogator.

TITULUS XII.

DE EO, CUI LIBERTATIS CAUSSA BONA ADDICUNTUR

Bonorum addictio { Locum habebat, quando quis libertatibus in testamento relictis, moriebatur, et heres institutus, vel legitimus hereditatem recusabat ob aeris alieni metum.
Fiebat auctoritate Praetoris, vel Praesidis, qui bona universa illius defuncti, qui solvendo non erat, transferebat in eum, qui cavebat se debita defuncti exsoluturum, et libertatem dictis servis daturum.

TITULUS XIII.

DE SUCCESSIONIBUS SUBLATIS, QUAE FIEBANT PER BONORUM VENDITIONES, ET EX SENATUS CONSULTO CLAUDIANO

Duplex per universitatem
acquisitio antiquata { Prima, per venditionem omnium bonorum illius, qui fraudationis causa latitabat, alicui factam, qui ad dissolvendum omne aes alienum, vel partem, si ita conventum esset, se obligabat.
Alter, ex Senatus Consulto Claudiano quo libera mulier, quae se { Libertatem,
contra domini denunciationem alieno iunxisset servo, amittebat { et
Omnia bona.

TITULUS XIV.

DE OBLIGATIONIBUS

Exposito iure **IN RE**, veluti dominio, exponendum nunc est ius **AD REM**, sive obligatio; quae in genere definitur: **IURIS VINCULUM**, **QUO NECESSITATE ADSTRINGIMUR ALICUIUS REI SOLVENDAE**, hoc est **FACIENDAE**, **VEL PRESTANDAE**.

Quoniam vero necessitas illa a iure imponitur, vel solo naturali, vel sola iuris civilis subtilitate, vel ex aequitate naturali, et iure civili simul; hinc prima obligationis divisio est **IN MERE NATURALEM**, **MERE CIVILEM**, et **MIXTAM**.

Obligatio mere naturalis est **AEQUITATIS ET NATURAE**, seu **IURIS GENTIUM VINCULUM**, **QUO ITA ADSTRINGIMUR NECESSITATE ALICUIUS REI SOLVENDAE**, **UT NULLA SIT EO NOMINE ACTIO IURE CIVILI**, ex gr. Si pupillus intelligens quid agit, contrahit sine tutoris auctoritate. Mere civilis est **VINCULUM SOLIUS IURIS CIVILIS**, **QUO QUIS ITA TENETUR, UT SUMMO IURE IN EUM SIT ACTIO**, sed quae iure praetorio infirmatur, **OPPOSITA PERPETUA EXCEPTIONE**; veluti si quis metu coactus aliquid promiserit contractui stricti iuris, de quo postea dicendum. Mixta demum est **IURIS VINCULUM**, **QUO NECESSITATE ADSTRINGIMUR ALICUIUS REI SOLVENDAE SECUNDUM NOSTRAE CIVITATIS IURA**. Prima obligatio nullam parit actionem; secunda parit actionem, sed non exactionem; tertia vero actionem, et exactionem parit.

Altera divisio, seu potius subdivisio obligationis mixtae; desumpta a causis efficientibus remotis est, quod aliae obligationes **CIVILES** sunt, aliae **PRÆTORIAE** sive **HONORARIAE**: civiles, aut sunt iure civili constitutae, veluti **STIPULATIO** et **LITTERARUM OBLIGATIO**, de quibus infra; aut solum approbatae, et receptae, ex gr. **EMPTIO**, **VENDITIO**: praetoriae sunt, quas **PRÆTOR EX EDICTO CONSTITUIT**, ex gr. obligatio, qua pater interdum tenetur ex contractu filii.

Tertio quaedam sunt **PRINCIPALES**, quae proprio nomine citra respectum ad aliam obligationem contrahuntur; quaedam **ACCESSORIAE**, quae aliis firmandis, vel temperandis accedunt, seu per quas pro alieno debito quis ita se obstringit, ut ei accedat, manente principali obligato, ut est fideiussio.

Quarto quaedam **IMMEDIATE EX AEQUITATE NATURALI VEL EX LEGE CIVILI NASCUNTUR**; ex gr. obligatio alendi liberos, obligatio ad exhibendum; quaedam **MEDIATE**, accedente facto aliquo nostro obligatorio, quod, vel est licitum, vel illicitum; illud **CONVENTIO** est, hoc **MALEFICIUM**, vel **DELICTUM** appellatur; hinc obligationum divisio a causis efficientibus proximis petita haec est, quod vel ex **CONTRACTU**, vel

EX **QUASI CONTRACTU**, vel EX **MALEFICIO**, vel EX **QUASI MALEFICIO** descendunt.

Priore loco de **CONVENTIONE** est agendum. **Conventio**, seu pactum in genere acceptum, est **DUORUM**, **VEL PLURIUM IN IDEM PLACITUM CONSENSUS**; **DUORUM**, **VEL PLURIUM** diximus, ut removeantur pollicitatio, quae est **SOLIUS OFFERENTIS PROMISSIO**; **IN IDEM**, idest in eandem rem, quae promittitur, nempe ut id detur, vel fiat, vel distrahatur. Late sumpta conventio dividitur in **PACTUM STRICTE DICTUM**, et **IN CONTRACTUM**: pactum stricte dictum, est **CONVENTIO SINE NOMINE**, et **CAUSSA**: nomen est **SPECIALI DENOMINATIO CONTRACTUS**; **CAUSSA** est **DATIO**, **VEL FACTUM CERTA LEGE** ut si quid tibi dedi, aut feci ea lege, ut vicissim mihi aliquid dares, aut faceres: contractus est **CONVENTIO HABENS VEL NOMEN SPECIALE**, **VEL**, **EO DEFICIENTE**, **CAUSAM CIVILITER OBLIGANTEM**: ceterum, ut pactum saepe transit in contractum; ita pollicitatio saepe transit in pactum, vel in contractum.

Iam vero ad pactorum, et contractuum divisiones accedamus.

Pactum, vel **PUBLICUM** est, quod fit ex **CAUSSA publica** ex gr. cum pax fit **Principis**, vel **Populi** auctoritate, vel cum duces belli quaedam inter se paciscuntur, veluti inducias, aut alia quae spectant ad belli administrationem; vel est **PRIVATUM** quod ex **CAUSSA**, vel de re privata innitur.

Rursus privatum pactum, aut **NUDUM** est, aut **NON NUDUM**, quod Doctores **VESTITUM** appellant. **Nudum** est, quod in nudis placiti finibus stat, nec certum nomen, nec ullam obligandi causam, praeter conventionem habet, nec actionem producit; moribus vero. etiam ex nudo pacto, quod serio, ac deliberato animo initum sit non solum obligatio nascitur, quem admodum ex iure gentium, sed etiam actio datur, quod ex iure canonico profluxit. Pactum non nudum est, quod virtutem civiliter obligandi habet, actionemque producit; etenim vel **LEGITIMUM** est, vel **PRÆTORIUM**, vel **ADIECTUM**. **Legitimum** dicitur, quod lege civili confirmatur, ex gr. pactum donationis in praesens conceptum, veluti **DONO TIBI CENTUM**, ex quo nascitur **CONDUCTIO EX LEGE**. Praetorium est cui Praetor adsisit ex gr. conventio de pignore, ex quo pacto oritur actio **QUASI SERVIANA**, de qua suo loco. **Adiectum** nuncupatur, quod in continenti contractui bonae fidei adicitur, et pro parte contractus habetur.

Contractus autem primo alii sunt **MONOPLEURI**, idest **UNILATERALES**, in quibus alteruter tantum contrahentium se obligat, ut **MUTUUM**, **STIPULATIO**; et hi

unam tantum actionem producant: alii **DIPLEURI**, idest **BILATERALES**, in quibus utrique contrahentes se obligant, vel statim ab initio, ut in **EMPTIONE**, in **LOCATIONE**; et hi duas actiones producant, directas utraque; vel ab initio obligatur accipiens, et ex post facto etiam is, qui dedit, veluti ob necessarias impensas in rem acceptam factas ab accipiente, vel ob damnum quod accipiens passus est; cuiusmodi sunt **COMMODATUM**, **DEPOSITUM**, **PIGNUS**; et ex his contra eum, qui initio obligatur, directa oritur actio, idest principalis quia accipiens principaliter, et multo pluribus de causis tenetur, quam is qui dedit; sed contra eum, qui ex post facto obligatur, actio contraria proficiscitur, idest ex diverso, et e contrario datur, in qua solum ad indemnitatem agentis agitur.

Secundo dividuntur contractus in **BONAE FIDEI**, et **STRICTI IURIS**. Bonae fidei, in quibus alter alteri obligatur etiam ad id, quod quamvis de eo non convenit, ex aequo, et bono praestari oportet, ut in emptione evictio; huiusmodi sunt contractus bilaterales. Stricti iuris sunt, in quibus praestare non oportet, nisi id, de quo nominatim convenit; quales sunt unilaterales. Differunt, quia si dolus causam dederit contractui bonae fidei, hic iuxta meliorem sententiam ipso iure non valet; dolus incidens purgatur per actionem ex ipso contractu, vel per doli exceptionem. Si dolus causam dederit, vel inciderit in contractum stricti iuris, hic non vitatur; verum deceptus, qui non implevit, habet exceptionem doli; ei, qui implevit, datur actio de dolo, si cetera desint remedia.

Tertio contractus, vel sunt **NOMINATI**, sive **CERTI**, qui certum et proprium nomen a legibus attributum habeat; vel **INNOMINATI**, sive **INCERTI**, qui causam tantum habent, non autem proprium, et legitimum nomen, quales sunt **DO**, **UT DES**; **DO**, **UT FACIAS**; **FACIO**, **UT FACIAS**; **FACIO**, **UT DES**. Differunt primo; quia in contractibus nominatis, etiam re integra regulariter non est locus poenitentiae, idque ne a parte quidem eius, qui contractum implevit. In contractibus innominatis re integra locus est poenitentiae, et re non integra, is qui adimplevit ante quam alter adimpleat, poenitere potest, soluto eo quod interest; ac rem datam repetit per actionem causa data, causa non secuta. Secundo nominati, vel **RE** contrahuntur, vel **VERBIS**, vel **LITERIS**, vel **SENSU**, de qua divisione fusius agemus; innominati omnes **RE** ineuntur, idest nisi res intervenerit, consensus solus non sufficit, sed intra pactorum naturam subsistunt. Tertio contractus nominati, etiam sui nominis actionem producant innominati actionem **PAESCRIPTIIS VERBIS IN FACTUM**, si similes sint, et accedant proxime ad nominatos, sed si nominato similes non sint, qualis est **FACIO UT DES**, non **PAESCRIPTIIS VERBIS IN FACTUM**, sed si actio **DE DOLO MALO** competit, qua si agi non possit, veluti adversus parentem, vel patronum, competit actio **IN FACTUM** praetoria.

Sed antequam de contractibus, qui **RE** ineuntur, agamus; dicendum est primo de iis, quae in contractibus considerantur; secundo quid in iis praestandum sit damni sarcienti causa.

In contractibus considerari solent **SUBSTANTIALIA** sine quibus contractus consistere non potest, ut in emptione, consensus, res, pretium.

NATURALIA, quae etsi non exprimantur, tacite insunt secundum contractus naturam, ut in emptione evictio.

SOLEMNIA, quae sunt solemnitates praeter substantialia, et naturalia a legibus requisitae, ut contractus valeat; veluti decretum iudicis in alienandi rebus immobilibus minorum, aut etiam illis mobilibus, quae servando servari possunt.

ACCIDENTALIA, quae contractui accedunt contrahentium pacto, veluti ut res vendita locetur emptori, donec pretium solvatur.

Substantialia, et solemnia partium consensu tolli nequeunt; secus est de naturalibus, et accidentalibus.

Superest, ut videamus, quomodo in contractibus damnum ab altero ex contrahentibus sarcendum quandoque sit: dicitur autem damnum, quod aliquid per alium ex patrimonio nostro demitur; idque vel **DOLO**, vel **CULPA**, vel **CASU** datur.

DOLO est machinatio consulto ad nocendum alteri adhibita. **CULPA** est omne factum consultum, quo nocetur alteri iniuria; facti nomine hic intelligitur etiam quod omissum, neglectumve est. Distinguitur culpa in tres gradus, in **LATAM**, in **LEVEM**, et in **LEVISSIMAM**: culpa **LATA** est negligentia, vel ignorantia nimia in non faciendo, vel non intelligendo id, quod omnes faciunt, vel intelligunt; culpa **LEVIS** est negligentia, vel ignorantia incircumspecta in non faciendo, vel non intelligendo id, quod diligentes faciunt, vel intelligunt; culpa **LEVISSIMA** est negligentia, vel ignorantia minus incircumspecta in non faciendo, vel non intelligendo id, quod diligentissimi, ac prudentissimi faciunt, vel intelligunt. **CASUS FORTUITUS** est id, quod humano capto praevideri non potest, aut cui praevisto non potest resisti.

De his hae regulae sunt statuendae: de dolo unusquisque in contractibus tenetur: de culpa distinguendum est; lata culpa in causis civilibus plerumque aequiparatur dolo, non autem in criminalibus; ac praecipue capitalibus: in contractu, qui in utriusque contrahentis gratiam initur, praestatur culpa lata, et levis: in eo contractu, qui alterutrius tantum gratia fiat, ab eo, ad quem nulla utilitas pervenit, solum lata culpa; ab eo, qui solus utilitatem percipit, lata, levis, et levissima praestanda est: casus fortuitus spectat ad dominum, adeoque ipsi res perit, et a nemine casus praestatur, nisi debitoris mora casum praecesserit, casum in se ultro suscepit, vel culpam simul admiserit.

TITULUS XIV.

DE OBLIGATIONIBUS

Definitur: JURIS VINCULUM, QUO NECESSITATE ADSTRINGIMUR ALICUIUS REI SOLVENDAE, hoc est FACIENDAE, VEL PRAESTANDAE.

Obligatio	Dividitur in	Naturalem , Civilem ,	Primo, in civilem , et praetoriam , Secundo, in principalem , et accessoriam ,
		Mixtam, quae iterum subdividitur	Tertio, in illam : quae oritur immediate ex aequitate naturali, vel ex lege civili; et illam quae mediate oritur accedente facto aliquo nostro obligatorio, quod
			Si est licitum, dicitur conventio, et obligatio descendet Si est illicitum, dicitur maleficium, et obligatio descendet

Vel ex contractu,
Vel ex quasi contractu.
Vel ex delicto,
Vel ex quasi delicto.

Definitur: DUORUM, VEL PLURIUM IN IDEM PLACITUM CONSENSUS.

Nascitur non tantum ex sola legis dispositione, et ex maleficio; sed etiam, quinimmo frequentius, ex conventionne quae	Dividitur in	Pactum stricte dictum, quod	Definitur: CONVENTIO SINE NOMINE, ET CAUSSA.
		et in	Dividitur in { Nudum , et Non nudum , quod vestitum doctores appellant.
		Contractum , qui	Definitur: CONVENTIO HABENS, VEL NOMEN, VEL, EO DEFICIENTE, CAUSAM CIVILITER OBLIGANTEM.

Dividitur { Primo in monopleurum; sive unilateralem, et dipleurum, sive bilateralem:
Secundo in contractum bonae fidei, et stricti iuris:
Tertio in nominatum, et innominatum.

TITULUS XV.

QUIBUS MODIS RE CONTRAHITUR OBLIGATIO

Contractus nominati, qui re celebrantur, quatuor sunt	Mutuum	Definitur: CONTRACTUS, QUO QUANTITAS EA LEGE GRATIS DATUR, UT EADEM IPSA REDDATUR IN GENERE, NON EADEM IN SPECIE.
	Ad suam validitatem requirit	{ Ut quantitas mutuo detur, { Ut dominium rei mutuatae transferatur in mutuatarium, { Ut sit gratuitum, { Lucri cessantis,

TITULUS XVI.

DE VERBORUM OBLIGATIONIBUS

			Definitur : CONTRACTUS , QUI CONSTAT VERBORUM CONCEPTIONE , QUIBUS IS , QUI INTERROGATUR , RESPONDET SE DATURUM , VEL FACTURUM ID , DE QUO INTERROGATUS EST.
Verborum obligatio nascitur ex stipulatione , quae	Ad suam validitatem requirit	{	Quod fiat verbis ab utroque expressis ,
			Quod interrogatio praecedat , et subsequatur congrua responsio ,
			Quod responsio subsequatur sine notabili intervallo , et animo , ac proposito contrahendae verborum obligationis ,
			Quod causam habeat , propter quam sit adhibita ,
			Quod nullo vitio laboret , de quo inferius dicendum titulo XX.
Dividitur	{	Primo in	Puram , quae statim committitur , quia statim cedit , et venit dies ,
			Illam , quae habet adiectum tempus , in qua statim dies cedit , sed regulariter non venit , nisi elapso toto tempore , quia tempus censetur adiectum favore debitoris , nisi adiectum appareat causa multiplicandae obligationis ;
			Conditionalem , in qua cedit , et venit dies , quando existit conditio.
			Certam , in qua constat quid , quale , quantum debeatur promissa quantitate , vel quid , et quale promissa specie.
			Incertam.
Tertio in	{		Illam , quae consistit in dando ,
			Illam , quae consistit in faciendo ,
			Illam quae partim in dando , partim in faciendo consistit.

TITULUS XVII.

DE DUOBUS REIS STIPULANDI VEL PROMITTENDI

		Quaedam inter duos fiunt, quando scilicet unus est stipulator, unus promissor.		
Quarta stipulationum divisio est, quod	{	Quaedam inter plures fiunt, quando scilicet	Vel plures sunt stipulantes eamdem rem in solidum, quo casu dicuntur Rei, sive Correi stipulandi, vel credendi.	
			Vel plures sunt promittens eamdem rem in solidum, quo casu dicuntur Rei, sive Correi promittendi, vel debendi.	
			{	Ut una, eademque res sit in stipulationem deducta;
				Ut unus sit contractus, una obligatio, una caussa;
		{	Ut in omnibus obligatio sit aequae principalis,	
			Ut cuilibet, et a quolibet debeatur solidum;	
		Ut ex iure novissimo, nominatim singuli se obligent in solidum, alias pro parte tantum conveniendi erunt.		

TITULUS XVIII.

DE STIPULATIONE SERVORUM

Quinta stipulationum divisio est , quod quaedam sunt	{	Servorum ; servi namque	Ius stipulandi ex persona domini habebant ,
			et domino regulariter acquirebant.
			Liberorum , qui si in potestate sunt , stipulando parentibus acquirunt , non ex parentis sed ex sua persona et solum ex causis peculii profectitii.

TITULUS XIX.

DE DIVISIONE STIPULATIONUM

Sexto dividuntur stipulationes in	Iudiciales, quae ex solo iudicis officio, et eius iussu interponuntur, huiusmodi est CAUTIO DE DOLO.
	Praetorias, quae ex solo officio Praetoris proficiscuntur, scilicet iussu magistratus interponuntur, veluti CAUTIO DAMNI INFECTI.
	Communes; quae interdum iussu magistratus extra iudicium; interdum officio iudicis in iudicio proponuntur, veluti CAUTIO REM PUPILLI SALVAM FORE.
	Conventionales, quae ex libera contrahentium voluntate originem ducunt, earumque totidem sunt genera quot obligationum, seu negotiorum, quae contrahi possunt.

TITULUS XX.

DE INUTILIBUS STIPULATIONIBUS

Stipulatio	Inutilis redditur	Ratione materiae	Si quis stipuletur rem, quae non existit, nec existere potest.
			Si quis stipuletur rem, quae non sit in commercio.
		Ratione personarum	Si quis rem suam pure stipuletur, secus si sub conditione si sua esse desierit.
			Si factum a iure prohibitum stipulemur.
			Si factum alienum stipulemur, aut promittatur, aut promittatur, quod tamen limitatur
			Si promittatur factum heredis; Si quis promittat se facturum, vel curaturum, ut alter det, vel faciat; Si poena sit adiecta.
			Si ab eo fiat, qui stipulandi ius non habet, cuiusmodi sunt
			Furiosus, Infans, Mentecaptus, Mutus, Pater invicem, et filius non emancipatus, Dominus, et servus, Pupillus, Prodigus,
			Possunt sibi stipulari, non autem aliis spondere.
		Ratione formae	Si in alterius commodum duntaxat interponatur, sed utilis est
			Si ille alter, in quem stipulatio confertur, fictione iuris eadem persona cum stipulatore habeatur.
			Si stipulatori intersit alteri acquiri.
			Si coniunctim sibi, aut alteri, valet pro dimidia.
			Si disiunctim sibi, aut alteri, valet in totum.
			Si adiecta fuerit poena, valet quoad poenam.
			Si error interveniat, quod intelligendum est cum distinctione, de qua in titulo.
			Si verba non interveniant.
			Si interrogationi responsio congrua non sit.
			Si adiiciatur conditio
			Turpis, aut Impossibilis.
	Utilis, ac valida has actiones producit, scilicet		Conditionem certi generalem, quae competit ex stipulatione certa.
			Actionem ex stipulatu, quae proficiscitur ex stipulatione incerta.

TITULUS XXI.

DE FIDEIUSSORIBUS

Quinam dicantur Fideiussores? Illi, qui alienae obligationi accedunt sine novatione, hoc est remanente nihilominus principali obligatione.

Quomodo contrahatur fideiussio { Iure civili per stipulationem,
Moribus etiam per pactum.

Qui fideiubere non possint { Omnes illi, qui per stipulationem, spondendo sese obligare nequeunt,
Foeminae, quae { Si pro extraneo intercedant, si post biennium intercessionem confirmant, tenentur.
Si pro marito intercedant ipso iure non tenentur, etiamsi intercessionem saepius confirmant.

De fideiussione,
quae definitur:
CONTRACTUS
VERBIS CON-
STANS ALIENAE
OBLIGATIONI
FIRMANDAE AC-
CENDENS, haec
examinantur

In quibus obligationibus assumi possint Fideiussores { In obligatione mere naturali, et fideiussor regulariter obligatur, naturaliter simul, et civiliter.
In obligatione mere civili, sed ei competit eadem exceptio, quae debitori principali competit.
In obligatione mixta excepta tamen ea obligatione, qua maritus tenetur ad dotem soluto matrimonio uxori restituendam.
In obligatione ex delicto { Si pecuniaria poena imminet;
Secus si poena corporalis.

Qui sint fideiussionis effectus { Primus, quod debitore principali non solvente, datur actio ex stipulatu adversus fideiussores, eorumque heredes;
Beneficium divisionis,
Secundus, quod plures fideiussores teneantur in solidum, sed tria beneficia sunt eis regulariter concessa, nempe { Beneficium ordinis, sive excussionis,
Beneficium cedendarum actionum.
Tertius, quod fideiussores, eorumque heredes solutum repetere possunt a debitore principali, vel eius herede, actione, vel mandati, vel negotiorum gestorum.

TITULUS XXII.

DE LITERARUM OBLIGATIONIBUS

Inducitur post biennium ex chirografo, in quo quis sub spe futurae numerationis confessus est ex mutuo debere, quod sibi non fuit numeratum.

Literarum obligatio { Non oritur intra biennium incipiens a tempore emissae cautionis; idcirco intra illud tempus ex dicto chirographo actio efficax non nascitur, sed tria remedia reo dantur, nempe { Condicio sine causa ad repetitionem chirographi.
Querela, seu protestatio in scriptis coram magistratu interposita de numeratione non facta.
Exceptio non numeratae pecuniae adversus creditorem intra biennium agentem, quae onus probandi transfert in creditorem.

Efficat, ut post biennium ex dicto Chirographo conditio ex lege, sive Chirographaria detur creditori in scribentem, cui { Ex rigore iuris amplius non competeret exceptio non numeratae pecuniae, etiam offerenti probationem.
Ex communi tamen sententia competit dicta exceptio a se probanda.

Demum sciendum, quod exceptio non numeratae pecuniae datur etiam creditori contra apocham, qua confessus est pecuniam sibi solutam esse, sed tunc exceptio solum intra dies triginta datur, intra quos rite, querela interposita, exceptio fit perpetua.

TITULUS XXIII.

DE OBLIGATIONIBUS EX CONSENSU

Dicuntur ii, qui ad sui perfectionem non requirunt, neque dationem alicuius rei, neque verba, neque scripturam, sed solum consensum.

Contractus consensu initi

Sunt

- { Emptio Venditio,
- { Locatio Conductio,
- { Societas,
- { Mandatum.

TITULUS XXIV.

DE EMPTIONE, ET VENDITIONE

Definitur: CONTRACTUS, QUO RES ALIQUA PER MUTUUM CONSENSUM PRETIO COMMUTATUR.

Requiritur

- { Consensus utriusque contrahentis liber,
- { Res,
- { Ad eius perfectionem { Pretium quod debet esse { In pecunia numerata,
- { Verum,
- { Certum, quae { Vel quando certa quantitas exprimitur.
- { certitudo adesse dicitur. { Vel quando habetur relatio ad rem certam.
- { Vel quando remittitur in arbitrio tertii nominatim electi.
- { Ad eius consumationem { Traditio rei,
- { Numeratio pretii.

Emptio, et venditio

Producit

- { Obligationem { Ex parte venditoris { Tradendi rem,
- { Ex parte emptoris. { Sarcindi damnum in re datum vel eius dolo, vel culpa lata, vel levi,
- { Praestandi evictionem.
- { Solvendi pretium,
- { Solvendi fructus recompensativos, si antequam pretium solvat, rei venditae possessionem nanciscatur, et fructus percipiat.
- { Actionem scilicet { Empti, sive ex empto, quae datur emptori.
- { Venditi, sive ex vendito, quae venditori datur.

Praeter requisita, et effectus, alias inspectiones admittit, nempe circa

- { Pacta, quae interdum addiuntur, et sunt { Pactum additionis in diem.
- { Lex commissaria.
- { Pactum protimiseos, seu praelationis,
- { Pactum retrovendendi, seu redimendi.
- { Arrhas, quae interdum dantur.
- { Remedia ob circumventionem concessa, quae locum habent { Vel in casu laesionis,
- { Vel quando res vendita vitiosa detegitur.

TITULUS XXV.

DE LOCATIONE, ET CONDUCTIONE

Definitur: CONTRACTUS, QUO ID AGITUR, UT PRO USU ALICUIUS REI, AUT PRO OPERA PERSONAE CERTA MERCES PRAESTETUR.

Dividitur in { Expressam,
et
Tacitam.

Ad eius validitatem requiritur { Consensus, ut in emptione.
Merces seu pensio, quae { Consistere debet in pecunia numerata, sed favore agriculturae ager locari potest certa fructuum ponderatione, vel mensura;
Usus rei, vel operae. { Debet esse vera;
Debet esse certa; potest tamen in arbitrium tertii conferri.

Locatio Ad eius validitatem requiritur { Actio locati, quae datur locatori,
Actio conducti, quae datur conductori.

Definitur: CONTRACTUS DE DOMINIO UTILI PRAEDII CONCEDENDO ALTERI IN PERPETUUM, VEL AD TEMPUS NON MODICUM PRO CERTO ANNUO CANONE IN AGNITIONEM DOMINII.

Differt ab Emphyteusi, quae { Dividitur { In ecclesiasticam, et laicalem.
In mere hereditariam; in mere gentiliam; et mixtam.
Actiones, quas { Quod dominium directum apud concedentem remaneat.
producit sunt { Quod dominium utile transeat in emphyteutam.
{ Annua Canonis, seu pensionis solutio.
{ Quod res sit immobilis.
{ Quod scriptura interveniat, ut nonnulli putant.

Producit actionem, quae dicitur Emphyteuticaria, seu conditio ex lege.

TITULUS XXVI.

DE SOCIETATE

Definitur: CONTRACTUS CONSENSU CONSTANS, QUO INTER DUOS, PLURESVE, RES, ATQUE OPERAE CIRCA LUCRUM ET DAMNUM COMMUNICANTUR.

Dividitur in { Universalem:
Simplicem,
Specialem,
Particularem,
Consensum,
Res honeste acquisitas, vel operas honestas.

Societas { Ut valida sit, requirit { Lucrum, et damnum, quorum partes { Quando nihil inter contrahentes expresse conventum fuit { In societate universali, et simplici aequales esse debent.
{ In speciali; et particulari pro rata eius, quod quisque in communionem contulit.
{ Si fuerint expressae, regulariter sunt servandae.

Actionem producit pro socio: dissoluta vero societate ad dividendum quod superest, non actio pro socio, sed COMMUNI DIVIDENDO competit.

Solvitur { Mutuo dissensu; quin immo interdum renunciatione unius ex sociis;
{ Morte naturali, { Unius ex Sociis.
{ Maxima, vel media capitis diminutione;
Negocii communiter initi terminatione,
Publicatione, { honorum unius ex sociis.
Cessione,
Lapso tempore, ad quod societas inita est.

TITULUS XXVII.

DE MANDATO

Definitur: CONTRACTUS CONSENSU CONSTANS, QUO ALTERI NEGOCIUM GRATIS GERENDUM COMMITTITUR ET AB ALTERO SUSCIPITUR.

Mandatum	Dividitur in	{ Expressum, et tacitum, Generale, et speciale.
	Contrahitur gratia	{ Vel mandantis tantum, Vel mandantis et mandatorii, Vel tertii tantum, Vel mandantis, et tertii, Vel mandatorii, et tertii, Vel mandantis, mandatorii, et tertii.
	Requiritur	{ Consensum; Rem licitam, et honestatem, Gratuitam mandatorii acceptationem.
	Actiones, quas producit sunt	{ Actio mandati directa, Actio mandati contraria.
	Finitur	{ Mutuo dissensu, Revocatione mandantis, Renunciatione mandatorii, Morte alterutrius. } Dum res adhuc integra est.

TITULUS XXVIII.

DE OBLIGATIONIBUS, QUAE QUASI EX CONTRACTUS NASCUNTUR

Generalis haec definitio tradi potest: FACTUM HONESTUM, QUO SINE ULLO TRACTATU, AUT CONVENTIONE ETIAM IGNORANTES OBLIGANTUR EX CONSENSU, OB AEQUITATEM VEL UTILITATEM PRAESUMPTO.

Quasi contractuum Praecipuae species sunt	Negotiorum gestio	{ Definitur: QUASI CONTRACTUS, QUO QUIS NEGOTIA IGNORANTIS GRATIS GERIT SINE MANDATO. Duplicem actionem producit, nempe negotiorum gestorum directam, et contrariam.
	Tutela administratio	{ Definitur: QUASI CONTRACTUS, EX QUO VICISSIM TUTOR, ET PUPILLUS OBLIGANTUR. Duplicem actionem producit nempe actionem tutelae directam, et contrariam.
	Communio rerum citra societatem sus- ceptio, itemque rerum communium administratio	{ Definitur: QUASI CONTRACTUS, QUO OBSTRINGUNTUR DUO, PLURESVE, QUI RES CITRA CONVENTIONEM IN COMMUNI POSSIDENT. Duplicem actionem producit, nempe actionem COMMUNI DIVIDENDO, si de communione particulari, idest rerum singularum agatur; actionem vero, FAMILIAE ERISCUNDAE, si de communione universali, veluti in hereditate pro indiviso pluribus relicta, agatur.
	Hereditatis aditio	{ Definitur: QUASI CONTRACTUS, QUO HERES ABSQUE ULLA CONVENTIONE, EX SOLO ADITIONIS ACTU OBLIGATUR AD PRAESTANDA LEGATA, ET FIDEICOMMISSA. Unicam actionem producit, nempe actionem personalem ex testamento.
	Indebiti solutio	{ Definitur: QUASI CONTRACTUS, QUO QUIS PER ERROREM SOLVENDO ID QUOD DEBITUM NON ERAT, ACCIPIENTEM OBLIGASSE AD RESTITUTIONEM CENSETUR. Unicam actionem producit, nempe conditionem indebiti.

TITULUS XXIX.

PER QUAS PERSONAS NOBIS ACQUIRITUR OBLIGATIO

Obligatio $\times$ Per easdem personas acquiritur, per quas dominium, de quibus acum est Lib. II. Tit. IX.

TITULUS XXX.

QUIBUS MODIS TOLLITUR OBLIGATIO

Obligatio tollitur; vel Ipso iure quinque potissimum modis, nempe	Ope exceptionis, veluti	- Per pactum liberatorium de non petendo. - Per exceptionem rei iudicatae. - Per alias demum quamplures exceptiones, de quibus alibi.
	Per solutionem, quae	- Definitur: VERA, ET NATURALIS PRAESTATIO EIUS QUOD CUIQUE DEBETUR. - Ut ab eo fiat, qui liberam habet rerum suarum administrationem. - Ut idoneae personae fiat solutio. - Ut ad liberationem Ut solvatur idipsum quod debetur. - prosit, requiritur. Ut invito creditore non fiat per partes. - Ut non fiat alio tempore, vel loco quam convenit.
	Per oblationem, et obsignationem; quando nempe ipsemet debitor totam summam, praesentibus testibus justo tempore, et loco oblatam ipsimet creditori, nec receptam, in iudicio, citata altera parte, obsignat, ac tuto in loco deponit, ubi iudex deposuerit.	
		Definitur: PRIORIS DEBITI IN ALIAM OBLIGATIONEM VEL CIVILEM, VEL NATURALEM TRANSFUSIO, ATQUE TRANSLATIO.
		Dividitur in - Necessariam, quae fit per litis contestationem, - et - Voluntariam, quae fit per stipulationem.
	Per novationem quae	- Fieri potest vel - Manente eodem debitore, veluti si species obligationis mutetur. - Mutata persona debitoris, veluti per delegationem. - Ad eius validitatem requiritur - Obligatio vetus, - Obligatio nova, in quam vetus transferatur, - Animus novandi, qui ex dispositione Iustiniani a partibus exprimi debet.
	Per acceptilationem, quae	- Definitur: IMAGINARIA QUAE DAM SOLUTIO, QUAE CONTINGIT CUM CREDITOR SCIENS FATEUR SE RECEPISSE, QUOD NON RECEPIU. - Si fuerit simplex, per eam tolluntur solae obligationes verborum. - Si fuerit composita, scilicet procedatur a stipulatione Aquiliana, per eam tolluntur quaelibet obligationes.
	Per mutuum dissensum dissolvuntur obligationes consensu contractae, re adhuc integra.	

LIBER QUARTUS

TITULUS I.

DE OBLIGATIONIBUS, QUAE EX DELICTO NASCUNTUR

Examinantur	Quoad delicta in genere	Quid sit delictum in genere : FACTUM ILLICITUM , SPONTE ADMISSUM, QUO QUIS AD RESTITUTIONEM SI FIERI POSSIT, ET AD POENAM OBLIGATUR.						
		Divisiones, quae sunt	{	Proprium, quod dolo malo admittitur, et iterum dividitur in	{	Publicum, et Privatum, cuius quatuor sunt species	{	Furtum, Rapina, Iniuria, Damnum.
				et				
				Improprium, seu quasi delictum, quod sine dolo admittitur, aliqua tamen culpa.				
		Quomodo ex delictis agi possit	{	Civiliter, et Criminaliter.				
	Quoad furtum	Quid sit: CONTRACTATIO FRAUDULOSA LUCRI FACIENDI GRATIA , vel IPSIUS REI, vel ETIAM USUS EIUS, POSSESSIONISVE.						
		Quae ad illud requirantur	{	Contractatio, Fraus, Animus lucrandi.	{	Quae sunt duo genera furtorum.		
		Quotuplex sit	{	Manifestum, Nec manifestum, Conceptum, Oblatum, Prohibitum, Non exhibitum.	{	Quae species actionis furtu cohaerentes ab usu communi recesserunt.		
	Quae actiones competant	{	Rei vindictio, quae datur adversus possessorem, Condictio furtiva, quae datur adversus furem, Actio furti, quae mere poenalis est.					
	Qua poena vindicetur	{	Manifestum, quadrupli, a praetore, Nec manifestum, dupli, a lege.					
		Qui autem teneantur, et qui agere possint ratione furti, late in titulo explicatur.						

TITULUS II.

DE VI BONORUM RAPTORUM

Rapinae	Definitio est :	VIOLENTA, AC DOLOSA REI ALIENAE MOBILIS ABLATIO LUCRI FACIENDI CAUSSA.		
	Requisita sunt	{	Vis, ob quam a furto differt,	
		{	Dolus,	
		{	Quod res sit aliena, Animus lucri faciendi.	
Divisio est in	{	Manifestam,		
	{	et Non manifestam.		
Actiones sunt	{	Actio furti,	{	Intra annum, in quadruplum, in quo simplum continetur; Post annum utilem, in simplum.
	{	Actio vi bonorum raptorum, quae datur		

TITULUS III.

DE LEGE AQUILIA

Legis Aquiliae, quae vindicat damnum iniuria, hoc est non iure, sci- licet dolo, et culpa datum, sine lucro i- psius inferen- tis	Dispositio, ut locum habeat, requiritur	{	ut	Deminutio alieni patrimonii;
				Iniuria, idest culpa facientis, licet levissima;
				Quod damnum datum sit ab homine libero, alias vel noxa; vel pauperies fuisset,
				Quod contingat sine lucro damnum dantis.
Capita tria	{	{	Tertium est de	Primum est de nece hominis, vel pecudis.
				Secundum in usu esse desit.
				Servo, vel Pecude vulneratis;
				Ceteris animalibus occisis, aut vulneratis;
Actio triplex	{	{	DIRECTA, quae ex lege ipsa descendit; si quis praecipue corpore suo damnum dedit;	Alio omni damno, rebus etiam inanimatis dato.
				UTILIS, quae ex mente legis, ut si alio modo, quam corpore damnum dederit, suadendo, agitando etc.
				IN FACTUM accommodata Legi Aquiliae, si neque corpore nocitum sit, neque corpori.

TITULUS IV.

DE INIURIIS

Sumitur	{	{	Generaliter pro omni eo, quod non iure fit.	
				Contumelia, ut in hoc titulo,
				Culpa, ut in Lege Aquilia,
				Iniustitia, et iniquitate sententiae, ut in sequenti titulo:
Iniuria	{	{	Definitur: OMNE DICTUM, FACTUMVE AD CONTEMPTUM, INFAMIAM, AUT DOLOREM ALTERIUS DOLO MALO DIRECTUM.	
				Re, idest facto,
				Verbis,
				Scriptura.
Duplicem actionem civilem producit, nempe	{	{	Actionem ex Lege Cornelia, et Actionem praetoriam	Morte alterutrius, vel actoris, vel rei ante litem contestatam.
				Utraque tollitur
				Silentio unius anni, si de praetoria actione agatur; praescriptione triginta annorum, si de actione ex lege Cornelia.

TITULUS V.

DE OBLIGATIONIBUS, QVAE QUASI EX DELICTO NASCUNTUR

Ex quasi delicto, quod definitur, FACTUM, QUOD DAMNUM, VEL DEDIT, VEL DARE POS- SET, NON DOLO, SED CULPA COMMISSUM, obligantur	{	{	Iudex, qui per imperitiam inique iudicavit.	
				Habitator coenaculi, sive aedium, ex quibus deiectum fuerit quid, vel effusum, quod nocuerit transeunti.
				Idem habitator, qui super viam publicam, aliquid suspensum habet, cuius casus nocere possit transeuntibus.
				Nautae, Caupones, Stabularii ob furtum factum, damnum datum ab iis, quorum opera utuntur in exercenda
	{	{		Navi,
				Caupona,
				Stabulo.

TITULUS VI.

DE ACTIONIBUS

Definitio: ACTIO EST IUS PERSEQUENDI IN IUDICIO QUOD NOBIS DEBETUR, seu potius: ACTIO EST VIA, AC MEDIUM LEGITIMUM, PER QUOD QUOD NOSTRUM EST, AUT NOBIS DEBITUM, SI ULTRO NON PRAESTETUR, PERVENITUR, ET AUFERATUR INVITIS.

Actionum
Divisio multiplex

Desumpta a caussa materiali, est in	{	Reales, quae dicuntur etiam vindicationes, et sunt	{	Pro re corporali rei vindicatio	{	Directa,			
				Pro re incorporali actio		Utilis,			
						Confessoria,			
						Negatoria.			
Desumpta a caussa efficiente, est in actiones	{	Praetorias, quae sunt, vel	{	Civiles, quae sunt, vel in	{	Rem,			
				Personam,					
				In rem, veluti actio		Publiciana,			
						Rescissoria,			
				In personam veluti actio		Paulliana,			
						Serviana, et quasi Serviana.			
						De constituta pecunia,			
						De peculio,			
						De iureiurando,			
				Praejudiciales, et huiusmodi sunt actio		De albo corrupto,			
De in ius vocando,									
De non eximendo.									
					{	De libertate,			
						De ingenuitate,			
						De iure familiae.			
Desumpta a caussa finali, est in actiones	{	Poenales, veluti actio	{	In rem,	{	Rei persecutorias, et huiusmodi sunt actiones			
				Ex contractu, excepta actione depositi miserabilis:		Ex quasi contractu, excepta actione legati pii,			
				Ex maleficiis duae solum, nempe conditio furtiva et actio rerum amotarum.					
				Furti,		De albo corrupto etc.			
				Mixtas, quae sic appellantur		{	Vel quia cum hic, partim rem ipsam, partim poenam persequimur, et huiusmodi sunt actio	{	Vi bonorum raptorum,
									Legis Aquiliae,
									Depositum miserabilis,
				Vel quia partim in rem sunt, partim in personam, veluti actio		{	Familiae erciscundae,		
								Communi dividundo,	
Finium regundorum.									
Desumpta a quantitate rei petita, est in actiones	{		{	In simplum, veluti sunt actiones rei persecutoriae,					
				In duplum, veluti actio furti nec manifesti,					
				In triplum, veluti condititia ex lege,					
				In quadruplum, veluti actio furti manifesti.					
Desumpta ab earum qualitate, est in actiones	{	Bonae fidei, et huiusmodi sunt actiones	{	Ex contractibus, vel quasi contractibus bilateralibus, omnes;					
				Ex contractibus innominatis duae tantum, nempe actio praescriptis verbis aestimatoria, et actio praescriptis verbis ex permutatione,					
				Ex actionibus in rem, sola hereditatis petitio.					
				Ex contractibus unilateralibus omnes, excepta ex stipulatu, quando competit pro dote, quae interdum est bonae fidei;					
					Illae, quae nec bonae fidei, nec arbitrarie sunt.				
				Arbitrarias, et huiusmodi sunt	{	Actio de eo quod certo loco dari oportet,			
							Actiones in rem omnes excepta petitione hereditatis,		
							Actiones in personam ad restituendum quae non sunt bonae fidei.		
				Desumpta ab illarum effectu, est quod aliis consequimur	{	Semper solidum,			
							Modo solidum, modo minus.		

TITULUS VII.

QUOD CUM EO, QUI IN ALIENA POTESTATE EST NEGOTIUM GESTUM
ESSE DICITUR

Ex contractu filiorum, et servorum, tenentur patres,
et domini actionibus praetoriis.

{ Quod iussu,
Exercitoria,
Institoria,
Tributoria,
De peculio,
De in rem verso.

Ex contractu tamen pecuniae creditae filiis familias, regulariter nec patres tenentur, nec ipsimet filii familias,
obstante SC. Macedoniano, exceptis tamen casibus, de quibus in Titulo.

TITULUS VIII.

DE NOXALIBUS ACTIONIBUS

Noxalium actionum { Definitio { NOXIALES ACTIONES sunt, quae ex privatis servorum delictis, vel quasi delictis,
adversus dominos aliosque, qui eos habent in potestate competunt.
Effectus { Ut vel ipsi servi, qui nocuerunt, noxae dedantur,
Vel noxae, seu damni aestimatio persolvatur.
Proprietas { Quod sequantur quemcumque, qui tempore litis contestatae servum possidet,
iuxta regulam; NOXA, idest poena CAPUT SEQUITUR.

Ex delictis, vel quasi delictis filiorum, non tenentur patres noxalibus, ut olim; sed ex iure novo agitur contra
filium, et eo condemnato agitur in patrem actione iudicati de peculio.

TITULUS IX.

SI QUADRUPES PAUPERIEM FECISSE DICATUR

De pauperie tri-
plex est actio { Duplex noxalis { Actio quadruplex { Cuius ea vis est, ut animal, quod ab alio non instigatum noxavit,
ex lege XII { daria, sive de { praeter suam naturam, noxae dedatur, vel damnum sar-
Tabularum { pauperie { ciatur.
et { Si bos, vel pecudes alienam segetem depascantur, vel suis
Depastu pecoris { alienas glandes manducet.
Una Aedilitia { Adversus eum, qui feram bestiam, sive solutam, sive ligatam, ibi habuerit, qua
vulgo iter fit, in duplum damni dati.

TITULUS X.

DE IIS, PER QUOS AGERE POSSUMUS

Agere	Olim licebat	{Suo tantum nomine regulariter. {Alterius vero nomine certis ex causis, {Pro populo, {Pro libertate, {Ex Lege XII. Tabularum. {Pro tutela, {Pro captivo, vel absente Reipublicae causa.
	Hodie licet	{Suo nomine, et {Procuratorio, {Alieno, veluti {Tutorio, {Curatorio.

TITULUS XI.

DE SATISDACTIONIBUS

Satisfactio	Definitur : CAUTIO, QUA PARTI ADVERSAE PRAESTATUR SECURITAS.	
	Quatuor modis praestatur	{Dato fideiussore, {Datis pignoribus, si aestimatio rei certa sit, {Iuramento, si de viris illustribus, et clarissimis, et aliis probatae vitae agatur, qui idoneos fideiussores, et pignora reperire non potuerunt, {Simplici promissione, si de possessoribus rerum immobilium agatur.
	Duplex est	{Extraiudicialis, {Iudicialis, quae iterum triplex {Iudicio sisti, {Iudicatum solvi, {Rem ratam haberi, seu de rato.

TITULUS XII.

DE PERPETUIS, ET TEMPORALIBUS ACTIONIBUS, ET QVAE AD HEREDES, ET IN HEREDES TRANSEUNT

Duae aliae sunt actionum divisiones	Prima in actiones	Perpetuas quae, {Olim dicebantur illae, quae sine ulla temporis praefinitione proponi poterant.
		{Hodie dicuntur quae, aut {Triginta, {Centum {Quadraginta, } Annos durant.
	Secunda in actiones	Temporales, quae brevioram vitam habent, ut quae ex gr. annum, biennium, triennium, etc. durant.

TITULUS XIII. ET XIV.

DE EXCEPTIONIBUS, ET REPLICATIONIBUS

Exceptionum	Definitio	{ EXCEPTIONES sunt iustae allegationes reorum conventorum, quibus exclusa remanet actio contra ipsos ab actore promota. { REPLICATIONES autem sunt, iustae allegationes actoris ad infirmandam rei exceptionem. Reus duplicationem opponit; Actor triplicationem, et sic deinceps.
	Divisiones quatuor	Prima est in { Civiles, quae ex Legibus, SCtis, et Constitutionibus Principum { Praetorias, quae ex Praetoris iurisdictione } Descendunt.
		Secunda in { Perpetuas, seu peremptorias, quae oppositae, et probatae, agentibus obstant in perpetuum, ac semper disceptationem perimunt, ex gr. Exceptio SC. Macedoniani, Velleiani etc. { Temporales, seu dilatorias, quae ad tempus nocent, ex. gr. Exceptio iudicis competentis etc.
		Tertia in { Reales, quae rei, seu causae cohaerent, ideoque etiam heredibus, et fideiussoribus prosunt, ex. gr. rei iudicatae, SC. Macedoniani etc. { Personales, quae personam non egrediuntur, ex. gr. Exceptio beneficii competentiae.
		Quarta in eas, quae sunt { Facti, quibus intentio actoris, nullo iure agentis, excluditur, ex. gr. Exceptio solutionis. { Iuris, quibus actio, quae ipso iure actori competeret, excluditur; ex. gr. Exceptio, quod metus causa, doli mali etc.

TITULUS XV.

DE INTERDICTIS

Interdicta	Dividuntur	{ Olim erant decreta praetoris certis formulis concepta, quibus, in causis possessionis, vel quasi possessionis, praetor aliquid fieri iudebat, donec de proprietate iudicaretur. { Hodie sunt actiones extraordinariae, quibus maxime de possessione, vel quasi possessione summarie agitur.
		Primo in { Exhibitoria, quibus praetor iubet aliquid exhiberi, ex. gr. Interdictum de exhibendo filio; de tabulis testamenti exhibendis etc. { Prohibitoria, quibus praetor vetat aliquid fieri ex. gr. NE VIS FIAT EI, QUI SINE VITIO POSSIDET; NE QUID IN LOCO PUBLICO ETC. { Restitutoria, quibus praetor iubet aliquid restitui, ex. gr. Interdictum UNDE VI.
		Secundo in Interdicta possessionis { Adipiscendae, quae competunt ad acquirendam de novo possessionem adversus occupantem, ex. gr. Interdictum Salvianum. { Retinendae, et sunt, Interdictum, UTI POSSIDETIS, ET UTRUBI. { Recuperandae, et sunt, interdictum, UNDE VI.

TITULUS XVI

DE POENA TEMERE LITIGANTIIUM

Temeritas litigantium tribus mo- dis coerce- tur	Primo, iurisiurandi religione, nam iurare coguntur	Actor, non calumniandi animo se litem intendisse; Reus, putare se bona instantia uti. Advocati utriusque partis, patrocinio.
	Secundo, poena pecuniaria, ut	Cum litigator improbus damnatur in impensas litis, Cum in duplum datur actio adversus inficiantem.
	Tertio, infamiae metu, qua notantur damnati in iudicis famosis, furti, rapinae, doli mali etc. item damnati directis, non autem contrariis actionibus tutelae, depositi.	

TITULUS XVII

DE OFFICIO JUDICIS

Ad Judicis Officium	Quod dividitur in	Nobile, quod Iudex sua auctoritate exercet, vel ad instantiam partis nulla proposita actione, vel interdum motu proprio, nemine petente; et
		Mercenarium, quod Iudex interponit post contestationem litis, atque illud est, quod propositae actioni inservit;
	Pertinet causae	Cognitio, ad quam spectat Iudicatio, ad quam spectat sententiam pronunciare

Partes audire,
Quaecumque ad probationem efferuntur serio expendere.
Dare et moderari dilationes.
Conformem libello,
Secundum acta, et probata,
Secundum leges, constitutiones, mores.

TITULUS XVIII

DE PUBLICIS JUDICIIS

Iudicia publica	Dicuntur ea; in quibus delicta, quae magis ad status publici turbationem pertinent, ad exemplum publicum publice coercentur: huiusmodi sunt; ex. gr. Crimen	Leasae Maiestatis, Parricidii, Peculatus, Plagii, Ambitus, Repetundarum, Fraudatae annonae, Residuorum etc.
	Instituuntur	Per accusationem, Per denunciationem, Per ultroneam iudicis inquisitionem.
	Dividuntur in	Capitalia, quae morte naturali, aut civili reos afficiunt; Non capitalia, ex quibus pecuniaria poena est, aut in corpus aliqua coercitio.

F I N I S

INDEX RUBRICORUM

SECUNDUM ORDINEM LIBRORUM ET TITULORUM

Institutionum Iuris Civilis Prooemium. pag. 5
— Idem in Tab. Synoptic. 5

LIBER PRIMUS

TIT. I. De Iustitia et Iure. 6
» **II.** De Iure Naturali, Gentium, et Civili ibid.
» **III.** De Iure Personarum. 7
» **IV.** De Ingenuis. ibid.
» **V.** De Libertinis. ibid.
» **VI.** Qui et ex quibus caussis manumittere non possunt. 8
» **VII.** De Lege Fusia Caninia tollenda. ibid.
» **VIII.** et **IX.** De His, qui sui, vel alieni Iuris sunt, et de Patria Potestate. ibid.
» **X.** De Nuptiis. 9
— Idem, et **TIT. VI. Lib. III.** in Tab. Synoptic. De Gradibus Cognationum. 13
» **XI.** De Adoptionibus. 14
» **XII.** Quibus modis Ius Patriae Potestatis solvitur. ibid.
» **XIII.** De Tutelis. 15
» **XIV.** Qui Testamento Tutores dari possunt. ibid.
» **XV. XVI. XVII. XVIII. XIX.** De Legitima Tutela etc. ibid.
» **XX.** De Attiliano Tutore, et eo, qui ex Lege Julia, et Titia dabatur. ibid.
» **XXI.** De Auctoritate Tutorum. 17
» **XXII.** Quibus modis Tutela finitur. ibid.
» **XXIII.** De Curatoribus. 18
» **XXIV.** De Satisfatione Tutorum, vel Curatorum. ibid.
» **XXV.** De Excusatione Tutorum, vel Curatorum. 19
» **XXVI.** De Suspectis Tutoribus, vel Curatoribus ibid.

LIBER SECUNDUS

Tit. I. et **II.** De rerum divisione, et acquirendo ipsarum dominio. 19
» **III.** De Servitutibus Praediorum. 20
» **IV.** et **V.** De Usufructu, Usu, et Habitatione. 21
» **VI.** De Usucapionibus, et longi temporis Praescriptionibus. ibid.
» **VII.** De Donationibus. 22
» **VIII.** Quibus alienare licet, vel non. ibid.
» **IX.** Per quas personas cuique acquiritur. 23
» **X.** De Testamentis ordinandis. 24
» **XI.** De Militari Testamento. 25
» **XII.** Quibus non est permixtum facere Testamentum. ibid.
» **XIII.** De Exheredatione Liberorum. 26
» **XIV.** De Heredibus instituendis. 27
» **XV.** De vulgari Substitutione. 28
» **XVI.** De Pupillari Substitutione. 29
» **XVII.** Quibus modis Testamenta infirmantur. 30
» **XVIII.** De inofficioso Testamento. 31
» **XIX.** De Heredum qualitate, et Differentia. 32
» **XX.** De Legatis. 33
» **XXI.** De Ademptione, et Translatione Legatorum. 34
» **XXII.** De Lege Falcidia. ibid.
» **XXIII.** et **XXIV.** De Fideicommissariis hereditatibus, et ad SC. Trebellianum, et de singulis rebus per fideicommissum relictis. 35
» **XXV.** Codicillis. 36

LIBER TERTIUS

TIT. I. De Hereditatibus quae ab intestato deferuntur. 37
— Idem in Tab. Synoptic. 59
» **II.** De legitima Agnatorum Successione. 49
» **III.** De Senatus Consulto Tertulliano. ibid.
» **IV.** De Senatus Consulto Orphitiano. ibid.
» **V.** De Successione Cognatorum. ibid.
» **VI.** De Gradibus Cognationum. 41
» **VII.** De Servili Cognatione. ibid.
» **VIII.** et **IX.** De Successione, et Adsignatione Libertorum. ibid.
» **X.** De Bonorum Possessionibus. ibid.
» **XI.** De Acquisitione per adrogationem. 42
» **XII.** De eo, cui libertatis causa bona adducuntur. ibid.
» **XIII.** De Successionibus sublatis, quae fiebant per bonorum venditiones, et ex Senatus Consulto Claudiano. ibid.
» **XIV.** De obligationibus. 43
— Idem in tab. Synoptic. 45
» **XV.** Quibus modis re contrahitur Obligatio. 46
» **XVI.** De Verborum Obligationibus. 47
» **XVII.** De duobus rei stipulandi vel promittendi. ibid.
» **XVIII.** De Stipulatione Servorum. 48
» **XIX.** De divisione Stipulationum. ibid.
» **XX.** De inutilibus Stipulationibus. 49
» **XXI.** De Fideiussoribus. 50
» **XXII.** De Literarum Obligationibus. 51
» **XXIII.** De Obligationibus ex consensu. 52
» **XXIV.** De Emptione, et Venditione. 53
» **XXV.** De Locazione, et Conductione. 54
» **XXVI.** De Societate. 55
» **XXVII.** De Mandato. 56
» **XXVIII.** De Obligationibus, quae quasi ex Contractu nascuntur. ibid.
» **XXIX.** Per quas personas nobis acquiritur Obligatio. 57
» **XXX.** Quibus modis tollitur Obligatio. ibid.

LIBER QUARTUS

TIT. I. De Obligationibus, quae ex delicto nascuntur. 55
» **II.** De Vi bonorum raptorum. ibid.
» **III.** De Lege Aquilia. 56
» **IV.** De Iniuriis. ibid.
» **V.** De Obligationibus, quae quasi ex delicto nascuntur. ibid.
» **VI.** De Actionibus. 57
» **VII.** Quod cum eo, qui in aliena potestate est, negotium gestum esse dicitur. 58
» **VIII.** De Noxalibus actionibus. ibid.
» **IX.** Si Quadrupes pauperiem fecisse dicatur. ibid.
» **X.** De iis, per quos agere possumus. 59
» **XI.** De Satisfationibus. ibid.
» **XII.** De perpetuis, et temporalibus actionibus, et quae ad heredes, et in heredes transeunt. ibid.
» **XIII.** et **XIV.** De Exceptionibus, et Replicationibus. 60
» **XV.** De Interdictis. 61
» **XVI.** De poena temere litigantium. 62
» **XVII.** De Officio Iudicis. ibid.
» **XVIII.** De publicis Iudiciis. ibid.

23468

